İlahiyat Araştırmaları Dergisi / Journal of Divinity Studies
Sayı / No. 10, Aralık / December 2018
Makale / Article: 111-158
Geliş Tarihi: 12 Kasım 2018
Kabul Tarihi: 23 Aralık 2018

Antalya İli Anadolu Selçuklu Dönemi Kayıp Taş Kitâbeleri

The Inscriptions On Missing StonebDuring The Reign Of Anatolian Seljuk In Antalya

Necmi Atik [1]

Öz

Antalya, muhkem kalesi, bol su kaynakları, verimli toprakları, her milletten tüccârların bulunduğu zengin ticâri limanı ve iklimi ile tarih boyunca her devletin gözdesi olmuştur.

Müslümanlar tarafından Antalya, ilk olarak Halife Mütevekkil'in deniz kumandanı, Türk asıllı Fazl b. Karin tarafından fethedilmiş ve kısa süreli Abbasî hâkimiyetinde kalmıştır. 1085 yılında Selçuklu Sultanı Süleyman Şah tarafından fethedilen Antalya, 1103'te Bizanslılara geçmiş, 1207'de Selçuklu Sultanı I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve 1216'da I. İzzeddin Keykâvus'un fetihleri ile günümüze kadar Müslüman Türk yurdu olarak kalmıştır. 1392 yılında Osmanlı Devleti'ne ilhak olana kadar yaklaşık 200 yıl Selçuklu hâkimiyeti altında kalan Antalya'da, Selçuklular tarafından tersâne kurulmuş ve güçlü bir donanma tesis edilmiştir. Şehirde kale surları ve burçları inşâ edilip onarılmış ve tahkim edilmiş, cami, mescid, medrese, tekke, zâviye, hamam gibi yapılar inşâ edilmiş ve bu yapılara taş ve mermerden önemli inşâ ve tamir kitâbeleri yerleştirilmiştir.

Makalemiz, Selçuklular devri Antalya'sından günümüze ulaşan ve hukuk, idare, sosyal yaşantı, siyaset, iktisat, din, edebiyat, dil vb. gibi konulara birinci dereceden kaynaklık eden sur, burç ve yapı kitâbeleridir. Anadolu Selçuklu

[1] Araştırmacı - Yazar

dönemine ait kayıp kitâbelerden, gerek Kaleiçi ve gerekse Antalya Müzesi'nde ilk defa ortaya çıkardığımız 8 kitâbe, 2 mezar taşı ve 1 mezar sandukasına makâlemizde yer verilmiştir. Makalemiz, Antalya Selçuklu kitâbeleri hakkında daha önce yapılan çalışmalar ile karşılaştırılmış, sıralama, okuma ve tercüme farklılıkları gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kitabe, Mezar taşı, Lahit.

Abstract

Due to importance of its geographical features such as abundance of water reservoirs, strong castle, fertile land, rich harbor with multinational business center and climate, Antalya had been the most strategic land to seize throughout history for every power seeking state.

Antalya was conquered by Muslims during the reigns of Caliph Mütevekkil's naval commander Fazl b. Karin who is originally Turkish and the city came under the rule of Abbasids for a short period of time until Great Seljuk Sultan Süleyman Shah conquered it in 1085. However, a little later Antalya fell into the hands of Byzantines in 1103 and remained under the rule of empire until the conquests of Seljuk Sultans in 1207, I. Gıyaseddin Keyhüsrev and in 1216, İzzeddin Keykavus. Although Ottomans recaptured the city from Seljuks in 1392, Antalya has been known as the land of Turks since 1216. Despite the conquests of Ottomans the city remained under the rule of Seljuks for almost 200 years and during this period Seljuks created a modern city in Antalya by building many historical artifacts such as mosques, madrasahs, dervish lodges, zawiyahs, Turkish hamams as well as a dockyard and a strong navy. Moreover, Seljuks also inserted stone or marble inscriptions to these buildings.

This paper will be predominantly focusing on the original inscriptions of city wall, bastions and artifacts as a primary source built during the reign of Seljuk Sultans. This research will be based on critical analysis of the eight lost inscriptions; two epitaph and sarcophagus belong to the era of Anatolian Seljuk. Additionally, this research will compare the existing literature on the basis of reading and translating differences.

Keywords: Inscription, Epitaph, Sarcophagus

Giriş

1946 yılında keşfedilen ve Antalya'nın Yağcı Köyü sınırlarında yer alan Karain Mağarası, Antalya'daki yerleşik hayat konusunda binlerce

yıl öncesinden (tahminen M.Ö. 6000-5000) izler taşımaktadır.[2] Tarihi kaynaklarda Antalya, günümüzde Kaleiçi olarak bilinen bölgede, Olbia ve Korykos adında iki köyden oluşmaktaydı.[3] Bölgeye, M.Ö. VII. yüzyılda Grekler, M.Ö. 547'de Farslılar ve M.Ö. 334'te İskender hâkim olmuştur.[4] Bergama Kralı II. Attalos (M.Ö. 159-138), çevresi, limanı, iklimi, tarıma elverişli toprakları, zengin su kaynakları ve coğrafî konumu ile her yönden câzibe merkezi olan Antalya'yı ele geçirir ve bölge de inşa ve îmâr çalışmaları yapar, Olbia ve Korykos'u birleştirir, bölgeyi şehir statüsünde tanzim eder ve bir deniz üssü kurar.[5] Adını kurucusu II. Attalos'tan alan ve Antik çağlarda Attaleai adı ile anılan Antalya, Atalia, Adalia, Ortaçağ ve Batı kaynaklarında Satalia, Arap ve Türk kaynaklarında ise Antaliyye, Adalya şeklinde geçmektedir.[6]

Bir dönem korsanların elinde kalan Antalya, M.Ö. 79 yılında Romalıların eline geçer ve M.S. 43'de Roma eyâletleri arasına katılır. Antalya'yı ziyaret eden tek Roma İmparatoru Hadrianus (M.S. 117-138) zamanında Antalya'da büyük îmâr çalışmaları yapılır ve şehir tamamen muhkem surlarla çevrilir.[7]

Antalya 860 yılında Abbâsî donanma komutanı Fazl b. Karîn tarafından kısa süreli ele geçirilir ancak uzun süre zaptı mümkün olmaz. Bizans tekrar şehre hâkim olur ve İmparator VI. Leon (886-912), Antalya dış kale surları önüne hendek kazdırır ve perde surları inşa eder.[8]

1077'de Alpaslan'ın Anadolu'ya girişiyle fetih hareketlerinin hızlandığı yıllarda Kutalmışoğlu Süleyman Şah (1077-1086) 1085 yılında Antalya'yı fetheder ve 1103'e kadar şehir Selçukluların idaresinde kalır. II. Haçlı seferinde (1148) Antalya haçlı askerlerine üs vazifesi görür. 1181'de II. Kılıçaslan şehri muhâsara eder ama alamaz. 1207 yılının ilk aylarında Giyâseddin Keyhüsrev (1205-1211) kaleyi kuşatır ve 5 Mart 1207'de An-

---

[2] Füruzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara, 1987, s. 9-12.
[3] Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, İÜEF Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları No:1, İstanbul 1956, s. 3.
[4] Clemens Emin Bossch, *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler* (Çev. Sabahat Atlan), Antalya Bölgesinde Araştırmalar No:1, Ankara 1957, s. 13.
[5] Gülay Tigrel, "Alanya Yöresinde Antik Bir Liman", *Belleten*, XXXIX, no:156, Ankara 1975, s. 613-628.
[6] Feridun Emecen, "Antalya", *TDVİA*, c.I, s. 232-233.
[7] Mansel, s. 13.
[8] Besim Darkot, "Antalya", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, s. 460.

talya'yı fethederek, Mübârezeddin Ertokuş'u subaşılığına/valiliğe getirir, şehre bir kadı, imam, müezzin ve hatip tayin eder. Kaleyi ve şehri onarımdan geçirir.[9]

1211 yılında şehid düşen I. Gıyâseddin Keyhusrev'in yerine tahta I. İzzeddin Keykâus geçer. I. Gıyâseddin Keyhusrev'in oğulları I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alaaddin Keykubad arasında yaşanan taht mücâdelesini fırsat bilen Antalya'daki gayr-i müslim ahâli ayaklanır. 1215 yılında, Kıbrıs'tan yardım alan Montbeliard, kara bir leke olarak tarihte yerini alan ve "bir Cuma baskını" adıyla bilinen kanlı bir katliamla şehri zapteder, Müslüman ahaliyi çoluk-çocuk, genç-yaşlı, kadın-erkek demeden tamamen kılıçtan geçirir ve bir kısmını yüksek kale surlarından kayaların üzerine atarak şehit eder. Durumu haber alan İzzeddin Keykâvus (1211-1220) ordusuyla Konya'dan derhal hareket ederek 1215 yılının Aralık ayında Antalya'yı kuşatır ve 22 Ocak 1216 tarihinde şehri geri alır. İzzeddin Keykâvus, yaşanan talihsiz katliamı, şirkin iktidar olduğu dönemi, Antalya'yı fetih için denizden ve karadan bir aylık muhâsarada yaşanan mücâdele, cehd ve gayreti anlatan Fetihnâme'yi mermer taşlara yazdırarak kale sur ve burçlarına koydurur. Şehrin valiliğine yine Mübârezeddin Ertokuş tayin edilir. Surlar genişletilir ve yeni ilâveler yapılır, rıhtım tamir edilip, bir tersane kurulur. Antalya, Selçuklu deniz kuvvetlerinin merkezi haline getirilir, Emîrü's-Sevâhil (Sahil Beyliği) ikâme edilir. Antalya ticaret limanı ve askeri üssü ile dönemin güçlü bir şehri olur. Güçlü bir donanmanın teşekkül etttirilmesiyle, Akdeniz sahillerinde başarılı fetih seferleri yapılarak, Antalya'ya olası bir saldırı için gerekli önlemler alınır.[10]

1220'de genç yaşında yakalandığı bir hastalık sonucu vefat eden I. İzzeddin Keykâvus'un yerine kardeşi I. Alaaddin Keykubad Selçuklu sultanı olur. I. Alaaddin Keykubad (1220-1237) dönemi Antalya îmâr faaliyetleri daha da hızlanır. Moğol zulmünden kaçarak Antalya'ya gelen Türkmenlerin yerleştirilmesi amacıyla I. Alaaddin Keykubad, Kaleiçi'ne

---

[9] İbn Bîbi el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadi, *el-Evâmiru'l-'Alâ'iye fi'l-Umûri'l-Alâ'iye* (Hzr. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay. No:1833, Ankara 1996, s.31-132; Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, Turan Neşriyat, İstanbul 1971, s. 134; *Selçuklu Tarih Araştırmaları* (Hzr. Altan Çetin-Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s.95-167; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat, İstanbul 1971, s. 45-293.

[10] İbn Bîbi, s. 162-167; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 307-312.

1225 yılında, İmâret Kapısı'ndan başlayarak deniz kıyısında biten ve 19 burçtan oluşan bir içkale inşâ eder. Bu dönemde, Alanya'da fethedilerek ikinci bir ticaret limanı ve askeri üs Alanya'ya inşâ edilir, tersane kurulur [11]

II. Gıyâseddin Keyhüsrev (1237-1246), II. İzzeddin Keykâvus (1246-1260) ve III. Gıyâseddin Keyhüsrev (1265-1282) dönemlerinde Antalya'da çeşitli îmâr çalışmaları olmuş, Anadolu Selçuklu Devleti dağılınca beylikler döneminde şehir Hamidoğulları'nın Teke Beyliği kolunda kalmıştır. Teke Bey'i Mehmed Bey'in zamanında 1361 yılında Kıbrıs kralı Pierre Antalya'yı ele geçirmiş ancak 1373'te Mehmed Bey, Antalya limanına girişi engelleyen iki burç arasına gerili zinciri kırarak şehri tekrar geri almıştır. Mehmet Bey'i bu zaferden sonra Zincirkıran Mehmet Bey olarak anılmıştır. [12]

Yıldırım Beyazıd zamanında 1392 yılında Antalya Osmanlı hâkimiyetine girmiş, 1402 Ankara Savaşı'nı kazanan Timur, oğulları vasıtasıyla şehri yağmalamıştır. 1472'de haçlı donanması tarafından son bir saldırıya uğrayan Antalya'nın limanı koruyan zinciri kırılır, dış mahalleler yakılır, yıkılır ancak surlar aşılamaz.[13]

1919'da Mondros Mütârekesi ile İtalyanlar şehri işgal etmiş, iki yıl süren işgalden sonra 1921'de İtalyanlar Antalya'yı terketmişlerdir. Antalya, Cumhuriyet döneminde aynı adlı ilin merkezi olmuştur.

Antalya'da tarih boyunca yapılan tahribat ve yağmalardan dolayı şehir tarihi ile alâkalı günümüze çok az izler kalsa da, bu izler çok değerli ve önemlidir. Bu izleri takip ederek, 2015 yılından bu güne kadar Antalya ili kitâbeleri üzerinde yaptığımız saha çalışmalarında, in-situ hâlindeki kitâbeleri tek tek yerinde inceleme imkânımız oldu.(Ek 1) Bu süreçte gerek surların üzerine, gerek önlerine yapılmış binaların çatılarına çıkarak, kitâbelerin yerinde tesbitini ve defalarca fotoğraf çekimlerini yaptık. Yer yer 20-25 metre gibi tehlikeli yükseklik ve bölgelerde bulunan kitâbelerin bazen üzerine gelmiş yabânî zeytin dallarını, bitki ve çalıları temizledik, bazen de kitâbe üzerini örtecek şekilde yapılan

---

[11] İbn Bîbi, s. 268-169; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 331.

[12] İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Teke Oğulları", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, sayı I, Devlet Matb, İst. 1933, s. 96.

[13] Moğol, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya*, s. 17-28.

çatıları kaldırtmak için bina sahipleriyle uzun görüşmeler yaptık. Antalya Müzesi envanterlerini taradık, taş kitâbelerin bulunduğu sergi alanında ve müze deposunda farklı zamanlarda detaylı araştırmalarda bulunduk. Bu çalışmalarımızda Anadolu Selçuklu dönemine ait 8 kitâbe, 2 mezar taşı kitâbesi ve 1 mezar sanduka kitâbesini ilk defa ortaya çıkardık.

Antalya'da, kale içi ve kale dışında Selçuklulara âit toplam 97 kitâbe bulunmaktadır. Bu kitâbelerin, 85 tanesi Anadolu Selçuklu Devleti döneminden, 12 tanesi Beylikler Dönemi'nden kalmadır. Söz konusu 97 kitâbenin -10 tanesi kayıp- 17 tanesi Antalya Müzesi'nde, diğerleri ise Selçuklu yapılarının üzerlerindedir. Antalya'da, İzzeddin Keykâvus dönemine âit 48 kitâbe; Aladdin Keykubad dönemine âit 26 kitâbe; II. Gıyâseddin Keykâvus dönemine âit 6 kitâbe; II. İzzeddin Keykâvus dönemine âit 4 kitâbe, III. Gıyâseddin Keykâvus dönemine âit 1 adet kitâbe ve Anadolu Selçuklu Beylikleri dönemine ait 12 kitâbe bulunmaktadır.

Antalya ili merkez Kaleiçi ve kale dışında bulunan Selçuklu kitâbelerinin günümüze ulaşan ve daha önce tesbit edildiği halde kaybolmuş olanları çalışmamızın kapsamı içerisindedir ve Antalya Müzesi Envanteri'nde[14] yer alan taş kitâbelerle birlikte değerlendirmeye alınmıştır. Ayrıca çalışmamız, söz konusu kitâbeler üzerine daha önce yapılan yayınlarla da karşılaştırılmıştır.[15]

Antalya kitâbelerini ilk defa okuyan ve yayınını 1922 yılında "*Antalya Livası Tarihi*" adıyla Osmanlıca neşreden Süleyman Fikri Erten'dir. Erten, Antalya kitâbelerine çalışmasının 54-59. sayfaları arasında yer vermiş ve sadece 26 kitâbenin okunuşlarını kaydetmiş, kaydettiği

---

[14] Antalya Müzesi: Antalya ve civarını 28 Mart 1335/1919 yılında işgal eden İtalyanların, İtalyan asâr-ı atîka (eski eserler) uzmanları ile kitâbe ve heykelleri İtalyan Konsolosluğu'na taşımaları, Osmanlı döneminde Mekteb-i Sultânî'de dînî ilimler, Cumhuriyet döneminde Türkçe öğretmeni olan Süleyman Fikri Erten'i harekete geçirir ve kendisini Kasım 1919'da asâr-ı atîka memuru olarak tayin ettirip, Tekeli Mehmet Paşa Camii'nin batı tarafında bulunan Bayraktar Baba Mescidi'ni müze yaparak (1914 yılında, Kalekapısı'nın iki kapısı arasında yer alan ve Bayraktar Baba Türbesi olarak bilinen yapı, Kalekapısı yıkılırken Bayraktar Baba'nın naaşı da Paşa Camii yakınına nakledilir. Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 127) Antalya merkezinde olan eski eserleri toplamaya başlar. 1921 yılında Rumlar'ın Antalya'dan tehciri üzerine boş kiliselerden Panaya Kilisesi'ne (şimdiki Alaaddin Camii) müzeyi taşır ve 1937 yılına kadar Panaya Kilisesi müze olarak hizmet verir. 1937 yılında müze Yivli Camii'ne nakledilir ve 1972 yılında günümüzdeki Antalya Müzesi'ne nakledilene kadar Yivli Minare, Antalya Müzesi olarak kullanılır. Erten, *Antalya Müzesinin Teşekkül Tarihi*, 1/7/1940, Antalya Müze Arşivi.

kitâbelerin hatırı sayılır kısmı ise okunamamış ve eksik kalmıştır. Erten, 1940 yılında Türkçe neşrettiği "*Antalya Vilâyeti Tarihi*" adlı eserinde (48-61 sayfaları arası) ise 97 kitâbeden 66 tanesinin okunuşlarını vermiş, lakin transkribe ve Türkçe tercümelerini yapmamış ve kitâbelerin bir kısmını eksik okumuştur.

Ahmed Tevhid, 1925 tarihli TTEM'ın 9. Sayısının 165-177. sayfalarında yer alan ve Osmanlıca yayınlanan, "Antalya Surları Kitâbeleri" başlıklı makâlesinde 97 kitâbenin 52 tanesini okumuştur. Erten'de olduğu gibi Tevhid'de, günün şartları çerçevesinde yaptığı çalışmasında okuma eksikleri ve yanlışları yapmıştır. Tevhid, kitâbelerin sadece okunuşlarını kaydetmiş, Türkçe tercümelerine çalışmasında yer vermemiştir.

Scoth Redford ve Garry Leiser'in ortak çalışması olan ve 2008 yılında yayınlanan "*Taşa Yazılan Zafer*" adlı eserde sadece İzzeddin Keykâvus dönemi Fetih kitâbeleri ve aynı döneme ait iki adet burç kitâbesi, toplamda 45 kitâbe incelenmiştir.

Leyla Yılmaz ve Kemal Tuzcu tarafından yapılan ve "*Antalya'da Türk Dönemi Kitâbeleri*" adıyla 2010 yılında yayınlanan çalışmada Anadolu Selçuklu dönemine âit 97 kitâbeden 75 tanesine yer verilmiştir.

Kitâbeler üzerine ilk defa çalışma yapanlar S. Fikri Erten ve Ahmed Tevhid'tir.[16] Antalya Türk dönemi kitâbeleri üzerine çalışması olan; Süleyman Fikri Erten (SFE), Ahmed Tevhid (AT), Kemal Turfan (KT), Scoth Redford-Garry Leiser (SR-GL), Leyla Yılmaz – Kemal Tuzcu'nun (LY-KT) okumaları, dipnotlarda isim ve soy isimlerinin baş harfleri rumuzlanarak verilmiştir.

Kale dışında bulunan kitâbelerin konum açıklamaları yapılmış; Kaleiçi'nde yer alan kitâbelerin mevkii bilgisine yer verilmeyip, ekteki haritada lokasyonları gösterilmiştir.(Ek 2)

Selçuklu kitâbelerinin dili Arapça'dır, II. Gıyâseddin Keyhusrev dönemi burç kitâbesinde görüldüğü üzere nâdiren Farsça kelimelere de rastlanılmaktadır. Kitâbelerin başlangıç cümleleri ufak faklılıklarla ay-

[16] Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi* adlı eserinin 48. sayfasında şöyle bir açıklamaya yer verir: "*Birkaç yıl önce muhterem B. Ahmet Tevhit'le beraber Antalya kale ve surlarındaki Türk kitâbelerini doğru olarak tetkik ve tesbit etmiş idik. Gördüğümüz kitâbeler âtide yazılıdır:*"

nıdır. Abbâsî halifelerinin, Tuğrul Bey'den başlayarak Selçuklu sultanlarına, tahta oturma, zafer kazanma gibi çeşitli vesilelerle verdikleri ünvanlar,[17] bir önceki sultanın da ünvanı eklenerek kitâbelere konulduğu görülmektedir. Selçuklu sultanlarının isimlerine uygun sıfatlar da bu ünvanlara eklenerek kitâbeler yazılmıştır.[18]

Makâle; 1. Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi 2. Anadolu Selçuklu Beylikleri Dönemi 3. Anadolu Selçuklu Mezar Taşları ile üç ana başlıktan oluşmaktadır.

1. ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ DÖNEMİ:

a. I. Giyâseddin Keyhusrev Dönemi (1205-1211):

Selçuklu dönemine âit ilk kitâbe, Antalya'yı 1207 yılında fetheden I. Gıyâseddin Keyhüsrev dönemine âit olmalıdır. Gıyaseddin Keyhüsrev'e âit izler tâkip edildiğinde, 17. yüzyılda Antalya'yı da ziyaret eden ve kitâbelerin varlığından bahseden Evliya Çelebi'nin meşhur eseri *Seyehâtnâmesi*'nde ;" *....ve medresenin mukâbelesinde yol aşırı Darbhane Medresesi Sultan Keyhusrev ve hatununundur...*" açıklamalarıyla karşılaşılır.[19] Ayrıca Antalya Müzesi'nin kurucusu Erten'in, "*Antalya Vilâyeti Tarihi*" adlı eserinde konu ile alâkalı; "*Kaybolmuş kitâbelerden başka Antalya'da bulunan Selçuk kitâbelerinden anlaşıldığı üzere tarihsiz olarak Keyhüsrev bin Kılıçaslan'a (Antalya'nın birinci fâtihi) ait yalnız bir kitâbe*" şeklinde bilgiler verilmektedir.[20] Yaptığımız çalışmalara ve geniş araştırmalara rağmen şu ana kadar söz konusu kitâbe veya Gıyâseddin Keyhüsrev adına herhangi başka bir kitâbe tespit edilememiştir.

b. I. İzzeddin Keykâvus Dönemi (1211-1220):

İzzeddin Keykâvus'un yaptırdığı surlar, Kalekapısı'ndan başlayarak, Uzun Çarşı Sokağı'nın sonundaki kırkmerdivende bitmektedir. Selçuk-

---

[17] Tuğrul Bey, Rükneddîn (ركن الدين); Alparslan, es-Sultânü'l-mu'azzam, Ebu'l-fethi (السلطان المعظم ؛ ابو الفتح); Melikşah, Şâhinşâh, Es-Sultânü'l-meşrıki ve'l-mağribi (شاهنشاه ؛السلطان الشرق و الغرب); Melikşah oğlu Mahmud, Nâsıru'd-dünyâ ve'd-dîni (ناصر الدنيا و الدين) ; Melikşah'ın oğlu Muhammed Tapar, Şâhinşâh (شاهنشاه); Melikşah'ın oğlu Bekyaruk, Gıyâsü'd-dîn (غيا ث الدين) İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, c. X, s. 161-214; İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular", *İA*, X, s. 368); Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 35, 153.

[18] Giyâseddin isimlilere: Gıyâsü'd-dünyâ ve'd-dîn غياث الدنيا و الدين, İzzeddin isimlilere: İzzü'd-dünyâ ve'd-dîn عز الدنيا و الدين ; Alaaddin isimlilere: Ala'd-dünyâ ve'd-dîn علا الدنيا و الدين

[19] Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1996, c. IX, s. 285-290.

[20] Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi,* İstanbul 1940, s. 62.

lu'da yaptırılan bütün burçların hatta bazen sur bedenlerinin üzerine mutlaka kitâbe koyma geleneği vardır. Sekiz burçtan müteşekkil bu surun altı burcundaki kitâbelerden 1, 4, 5 ve 6. burç kitâbeleri kayıp; ikinci burç kitâbesi Antalya Müzesi'nde ve üçüncü burç kitâbesi ise ait olduğu burçta in-situ hâlindedir. İzzeddin Keykâvus dönemine âit herhangi bir yapı kitâbesine rastlanılamamıştır.

Birinci Burç Kitâbesi (Kayıp)

Erten'in[21] ve Tevhid'in[22] yapmış oldukları çalışmalarda, birinci burç ve kitâbesi ile alakalı herhangi bir bilgi vermemelerinden, söz konusu burcun 1922 yılı öncesi yıkıldığı anlaşılmaktadır.

İkinci Emir? Burcu Kitâbesi

İzzeddin Keykâvus dönemi kitâbelerinin başlangıç cümleleri, ikinci kitâbede olduğu gibi, şayet kitâbede yeterli yer varsa besmele veya tevhiddir ve devamında başarının Allah'ın bir lütfu olduğu vurgulanır. İzzeddin Keykâvus'a âit "el-gâlib" ünvânının kullanıldığı kitâbede yazılı diğer ünvanlardan "izzü'd-dünyâ ve'd-dîn, ebu'l-feth, emîrü'l-mü'minîn" ifâdeleri Selçuklu sultanları tarafından ortak kullanılmaktadır. Burçları yaptıran emirler için, "el-'abdü'd-da'îf" yani zayıf kul sıfatı kullanılmakta ve bununla güç ve iktidârın sultana âit olduğu ifâde edilmekte ve sultana olan bağlılık anlatılmaktadır. "el-fakîr" sıfatını da kullanan emirler, dünya ve âhirette Allah'ın rahmetine olan ihtiyaçlarını da kitâbelerde dile getirmektedirler.

Erten ve Tevhid tarafından in-situ olarak tespit edilen,[23] daha sonra İzzeddin Keykâvus dönemine ait kitâbeler üzerine yapılan çalışmalarda kayıp olduğu ifâde edilen[24] Kalekapısı tarafından (Uzun Çarşı Sokak) İzzeddin Keykâvus Surları'ndan ikinci burç üzerindeki kitâbe, Müze Envanteri Defteri'nde; "*Selçuk Kitâbesi, Mermer, Paşa Camii yanındaki Orta Kal'adan, altı dar üstü geniş, kırık, üç parça hâlinde. Kitâbe kalın sülüs hat ve yedi satır hâlindedir. Kitâbe kelime-i tevhid "El nasar vel zafer…izzüddünyaveddin….yazılı. Son kısımları fazla siliktir.*" açıkla-

[21] Erten, *Antalya Livası*, İstanbul 1922.
[22] Tevhid, "Antalya Surları Kitâbeleri", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, No. 9 (86), 15. Sene, İstanbul 1 Mayıs 1341 (1925).
[23] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49; Tevhîd, s. 165.
[24] Scott Redford-Gary Leiser, *Taşa Yazılan Zafer*, Antalya 2008, s. 21; Leyla Yılmaz-Kemal Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitâbeleri*, Hollanda 2010, s. 53.

ması ile tarihsiz ve 31 sıra no ile kayıtlı olduğu tarafımızdan tespit edilip ortaya çıkarılmıştır.

Müze Envanter Defteri'nde 102x102 cm olarak kayıtlı kitâbenin, yaptığımız ölçümde 100x66 cm olduğu görülmüştür. Kırılarak üç parça hâline gelen kitâbe, mermer üzeri 7 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Yılmaz-Tuzcu'nun; "*Bu gün kayıp ancak, daha önce in-situ olarak okunmuş kare formlu bir burç kitâbesidir*"[25] açıklamasını yaptıkları kitâbeyi, Erten ve Tevhid in-situ hâlinde tespit etmişler ancak okuyamamışlar ve kitâbenin müstatil yani dikdörtgen olduğunu ifade etmişlerdir.

Necmi Atik Özel Arşivi

لا اله الا الله محمد رسول الله

النصر و الظفر من الله السلطان

الغالب عز الدنيا و الدين ابي

الفتح كيكاوس بن كيخسرو

(برهان) امير المؤمنين

(على يدى العبد) الضعيف المحتاج

(الى رحمة ربه) ....(ار) ضرومى له

عليه الفتح (فى سنة اثنى عشرة و ستماية)[26]

[25] Yılmaz-Tuzcu, s. 53.
[26] SFE

Türkçe Okunuşu: Lâ ilâhe illallâh Muhammedun Rasûlullâh

en-nasru ve'z-zaferu minallâhi es-Sultânu

el-gâlibu 'İzzu'd-dunyâ ve'd-dîni Ebi

el-fethi Keykâvus bin Keyhusrev

(burhânu) emîri'l-mü'minîne

('alâ yedi'l-'abdi) ed-da'îfi el-muhtâcu

(ilâ rahmeti Rabbihi …….. (Er) zurûmî lehu

'aleyhi'l-fethi (fî seneti isnâ aşrete ve sittemiete)

Türkçe Çevirisi: "*Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun Rasûlüdür.*

Yardım ve zafer Allah'tandır, Gâlip Sultan, Dünyanın ve Dînin İzze-ti, Keyhusrev'in oğlu, Mü'minlerin Emîrinin Burhânı, Fetih Babası Keykâvustur. Allahu Te'âlâ'nın rahmetine muhtaç, zayıf kul (Emir?)

لا اله الا الله محمد رسول الله
النصر و الظفر من الله السلطان
الغالب عز الدنيا و الدين ابي
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
.... امير المؤمنين
.............الضعيف المحتاج
....
AT
لا اله الا الله محمد رسول الله
.... النصر و الظفر من الله
.... ابي
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
.... منين
....
....
SR-GL
لا اله الا الله محمد رسول الله
النصر و الظفر من الله السلطان
الغالب عز الدنيا و الدين ابي
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
على يدى العبد الضعيف المحتاج
...... فى سنة اثنى عشرة و ستماية
LY-KT
لا اله الا الله محمد رسول الله
النصر و الظفر من الله السلطان
الغالب عز الدنيا و الدين ابي
الفتح كيكاوس بن كيخسرو
......................امير المؤمنين
.................الضعيف المحتاج
....

Erzurûmî tarafından Antalya'nın fethi üzerine (612/1216 senesinde tamamlandı)."

Tevhid, söz konusu kitâbenin in-situ olduğunu kaydederek, kitâbe hakkında şunları söylemiştir: "*Antalya'nın üç kat duvarı vardır. Her üçünde de kitâbeler vardır. Kalenin denizden birinci ve karadan üçüncü duvarından kale kapısından tahminen elli metre kadar aşağıda Paşa Camii'nden biraz ileri de Tuzcular Mahallesi'nde müstatîl bir kitâbe taşı vardır. Yangın görmüş olan bu kitâbenin tamamen kıraatına muvaffak olamadım.*[27]

Tevhid'in bu açıklamasından anlaşılacağı üzere, 1925 yılında burç ve burca ait kitâbe İzzeddin Keykâvus surları dizesinde yerindedir. 1925 yılından sonra yıkılan/yıktırılan burcun kitâbesi Antalya Müzesi'ne taşınmıştır.

Dördüncü Burç Kitâbesi (Kayıp)

Dördüncü burç günümüze ulaşmamış olup kitâbesi hakkında da herhangi bir bilgi yoktur. Selçuklu surlarının her burcunda kitâbe olduğu için bu kitâbeninde kaybolduğu kanaatindeyiz.

Beşinci Burç Kitâbesi (Kayıp)

Beşinci burç günümüze ulaşmamıştır, kitâbesi hakkında da herhangi bir bilgi yoktur. Selçuklu surlarının her burcunda kitâbe olduğu için bu kitâbenin de kaybolduğu kanaatindeyiz.

Altıncı Burç Kitâbesi

Erten'in; "*Sarraf Mehmed'in evine bitişik surda, buradan itibaren Anytalya isyanı ve tekrar zaptı hakkındaki kitâbeler başlar*"[28] ve Tevhid'in; "*Bundan sonraki kitâbeler hep müdevverdir. Bu sırada Sarraf Arap Mehmed Efendi'nin hânesi zahrındaki burçtan itibâren Antalya isyanı hakkındaki kitâbeler başlar*"[29] ifadelerinden 6. burçta Fetihnâme'nin başladığı anlaşılmaktadır. İzzeddin Keykâvus surlarının 6., 7. ve 8. burçları ve aralarındaki surun beden duvarları Fetihnâme Kitâbeleri'nin olduğu yerlerdir.

Fetihnâme Kitâbeleri

---

[27] Tevhid," s. 165-166.
[28] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49.
[29] Tevhid, s. 166.

Kalekapısı'ndan (Uzun Çarşı Sokak) Kırkmerdiven'e kadar devam eden İzzeddin Keykâvus Surları'nın altıncı burcundan başlayıp sekizinci burç bedeninde sona eren Fetihnâme kitâbeleri, Erten ve Tevhid[30] tarafından okundukları zaman in-situ hâlindedirler (12 nolu kitâbe hâriç).[31] Söz konusu Fetihnâme Kitâbeleri'nin Erten tarafından 1922 ve 1940 yıllarında ayrı ayrı iki defa ve Tevhid tarafından 1925 yılında yapılan okuma çalışmaları, kitâbeler konusunda kayda değer ilk kaynaklardır. Erten ile Tevhid'in okuma çalışmaları arasındaki fark, Erten'in okunamayan kitâbeleri de kayda almasıdır. Günümüzde de in-situ hâlinde olan ve Fetihnâme Kitâbeleri sıralamasında 30. ve 31. sırada bulunan kitâbeleri her iki araştırmacıda bilemediğimiz bir sebepten tespit edememişlerdir. 12, 22 ve 23 sıra nolu kitâbeler hakkında Erten'in çalışmasında kayıt varken, aynı kitâbelerle alâkalı Tevhid herhangi bir bilgi vermemektedir. Çalışmamızda, Erten ve Tevhid'in okumaları esas alınmış, söz konusu yayınlardaki eksiklikler tarafımızdan tamamlanmaya çalışılmıştır.

Fetihnâme kitâbelerinin bulunduğu surlar, Kalekapısı'ndan başlayıp, deniz kenarındaki Kırkmerdiven mevkiindeki İzzeddin Keykâvus surlarının 6., 7. ve 8. burç ve surlarında yer almaktadır. Erten ve Tevhid kitâbeleri aynı yönden, yani Kalekapısı'ndan başlayarak deniz istikâmetine doğru okumuşlardır. Bu okuma kayıp kitâbelerinde bulunduğu Fetihnâme Kitâbeleri'nin doğru sıralanması için önem arzetmektedir. 1930'lu yıllarda sur yıkım! çalışmalarında Fetihnâme Kitâbeleri'nin baş kısmından 16 kitâbenin yedisi müzeye[32] taşınmış, diğer 9 tanesi sebebini anlayamadığımız bir şekilde kaybolmuştur. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 15, 16 sıra nolu kitâbeler ise Erten ve Tevhid'in yerinde in-sitü olarak tesbit ettikleri günden bu yana kayıp kitâbelerdir. Bu kayıp kitâbelerden 2 ve 3 nolu kitâbeler tarafımızdan bulunup ortaya çıkarılmış, yetkililere haber verilmiş ve yetkililer tarafından Etnoğrafya Müzesi'ne taşınıp kayıt altına alınmıştır. Kitâbeler üzerinde yaptığımız çalışmada, Erten ve Tevhid'in, ikinci sıraya koydukları peygambere şehâdet kitâbesi, Allah'a şehadetten önce geldiği ve usûlen hatalı olduğu için, Erten ve Tevhid'in sıralaması

[30] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49-55; Tevhîd, s. 166-171.
[31] 12 nolu kitâbe Müze Envanter Defteri'ne 3 Nisan 1917 tarihinde 29 nolu envanter olarak kaydedilmiştir.
[32] Envanter defterinde Fetihnâme kitâbelerinin Antalya Müzesi'ne geliş yılları olarak 1935-36 kayıtlıdır.

değiştirilmiş, tarafımızdan 3. kitâbe takdim edilip ikinci sıraya, 2. kitâbe tehir edilip üçüncü sıraya konulmuştur.

Redford-Leiser'in zikrettikleri; "*Fetihnâme ilk olarak Ahmed Tevhid tarafından yayınlanmıştır: Tevhid 1926, 165-76*" şeklindeki tespitleri[33] doğru değildir. Bu durum, Redford-Leiser'in, Erten'in 1922 yılında Osmanlıca yayınladığı "*Antalya Livası Tarihi*" adlı esere ulaşamadıklarını göstermektedir. Müelliflerin, Erten'in 1940 yılındaki yayınında büyük oranda Tevhid'e bağlı kaldığını iddia etmeleri de bu sebepten olsa gerektir.[34] Zirâ Fetihnâme Kitâbeleri, Erten tarafından 1922 yılında yayınlanmış ve kitâbeler üzerindeki ilk çalışma Erten tarafından belgelenmiştir.[35] Ayrıca 1212 yılında çoluk-çocuk, genç-ihtiyar, kadın-erkek demeden bir Antalya'nın Müslüman halkı üzerinde katliam ve soykırım gerçekleştiren câniler için, Redford-Leiser'in kaleme aldıkları çalışmada yer verdikleri ve katliamı başarılı bir isyan olarak gösteren*;"….özellikle de Anadolu'da Selçuklu yönetimine karşı bilinen tek kent ayaklanmasını, 1212 yılında gerçekleşen ve kentin 1216 yılına kadar bağımsız kalmasını sağlayan **başarılı Antalya isyanını**…"* [36] ve; "*Ortaçağ Anadolusu'nda **Selçuklular'a karşı başarıyla başkaldırdığı** tek şehir Antalya idi. Hem başkaldırdılar, hem de 1212'den 1216 yılı başına kadar gibi önemli bir süre Selçuklu egemenliğine girmediler*"[37] şeklindeki cümlelerinin talihsiz bir açıklama olduğunu belirtmek isteriz.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin en uzun ve ihtişamlı fetihnâme kitâbeleri vasfını taşıyan Antalya Kaleiçi İzzeddin Keykâvus surlarındaki kitâbelerin tesbit edilenleri itibariyle, 9 tanesi Antalya Müzesi'nde, imza kitâbesi ile birlikte 27 tanesi in-sitü konumunda ve 7 tanesi de kayıp olmak üzere toplam kitâbe sayısı 43 adettir. Erten'in 1922 ve Tevhid'in 1925 yılında yaptıkları okuma çalışmalarında belittikleri yıkılmış yerlerdeki tesbit edilememiş kayıp kitâbelerle birlikte (tahminen 4 veya 5 adet), Selçuklu Fetihnâmesi'nin yaklaşık 47-48 kitâbeden oluştuğu düşünülmektedir.

---

[33] Redford-Leiser, s.18.
[34] Redford-Leiser, Önsöz.
[35] Erten, *Antalya Livası*, s. 54-59.
[36] Redford-Leiser, Önsöz;
[37] Redford-Leiser, s. 12.

Fetihnâme kitâbelerinin, ketebe kayıtları olmadığı için kim tarafından yazıldıklarının tespiti mümkün olamamaktadır. Yalnız, Hüsâmeddin Subaşı Yusuf Burcu kitâbesinin yazı karakterleri ile aynı özellikleri taşımasından, Fetihnâme kitabelerinin de hattatı aynı şahıs olmalıdır kanaatindeyiz.

Fetihnâme Kitâbeleri'nin sıralaması, Erten ve Tevhid'in yapığı çalışmalar (2. kitâbe ve 3. kitâbe hâriç) esas alınarak şöyle numaralandırılmıştır:

Birinci Kitâbe (Kayıp)

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları birinci kitâbe kayıptır.

(بسم الله الرحمن) الرحيم ولا حول و لا (قوة) الا بالله العظيم[38]

Türkçe okunuşu: (Bismillâhirrahmân)irrahîm ve lâ havle ve lâ (kuvvete) illâ billâhi'l-'aliyyi'l-'azîm.

Türkçe çevirisi: "*Rahmân ve (Rahîm) olan Allah'ın adıyla, Yüce ve Azîm olan Allah'tan başka (güç) ve kuvvet yoktur*".

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında, Besmele'nin بسم الله الرحمن (Bismillâhirrahmân) kısmı ile birinci cümlenin قوة (kuvvete) kelimesi yoktur. Redford-Leiser, kitâbenin tercümesinden anladığımıza göre sehven قوة (kuvvete) kelimesini yazmayı unutmuş olmalıdırlar.

İkinci Kitâbe

Saha çalışmaları esnasında, metrûk bir evin bahçesinde bir kısmı toprağa gömülü olarak üçüncü kitâbe ile birlikte bulduğumuz Fetihnâme sıralamasındaki ikinci kitâbe tarafımızdan tespit edilip, ortaya çıkarılmıştır.

Mermer yuvarlak sütuna enlemesine 47x39 cm ebatlarında, dört satır olarak yazılmış kitâbe ovale yakın şekildedir. Kitâbede, Selçuklu celî sülüsünün ince bir kalemle daha estetik, girift ve latif bir tarzı görülmektedir ve dönemine göre kitâbedeki yazı gayet başarılıdır.

---

[38] SFE ....الرحيم ولا حول ....الا بالله العظيم
AT ....الرحيم ولا حول ....الا بالله العظيم
SR-GL (بسم الله الرحمن) الرحيم ولا حول الا بالله العظيم
LY-KT (بسم الله الرحمن) الرحيم ولا حول و لا (قوة) الا بالله العظيم

Necmi Atik Özel Arşivi

و نشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم[39]

Türkçe okunuşu: Ve neşhedü en lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke lehû'l-fettâhu'l-'alîmu şehâdete takdîsin ve ta'zîmin.

Türkçe çevirisi: "*Fettâh ve Alîm olup, ortağı olmayan Allah'tan başka ilah olmadığına ta'zîm ve takdîs şehâdeti ile (yüce ve mukaddes bir şâhitlikle) şehâdet ederiz*".

Redford-Leiser, نشهد (neşhedü) kelimesini شهد (şehide) diye üçüncü şahıs olarak okuyup tercüme etmişler ve genel olarak cümlenin mânâsını da tamamlayamamış, bölmüşlerdir. Yılmaz-Tuzcu, تقديس و تعظيم (takdisin ve ta'zîmin) kelimeleri şehâdetin vasfı olması gerekirken, Allah'ın vasıflarına hamlederek tercüme etmişlerdir ki bu tercüme şekli yanlıştır.

Araştırmacıların, besmeleden sonra ikinci sırada öncelikle olması gereken Allah'a şehâdet etmeyi tehir ederek, Muhammed'e (s.a.v.) şehâdet ile başlamaları bir usûl hatası oluşturmuştur. Zîrâ şehâdette asıl olan önce Allah'tan başka ilah olmadığına ve O'nun ortağı ve benzeri bulunmadığına şehâdet etmek, daha sonra Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet getirmektir. Bizim sıralamamızda, şehâdetin aslı olan bu şekliyle usûle riâyet edilerek Allah'a olan

[39] SFE و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم
AT و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم
SR-GL و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله سلم افضل تسليم
LY-KT و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم

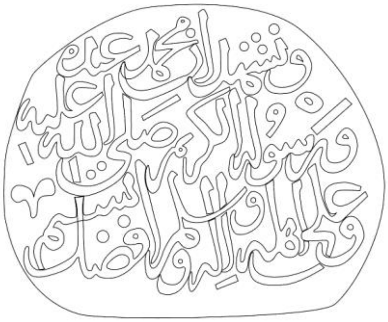
şehâdet takdim edilmiş, Muhammed'e (s.a.v.) olan şehâdet tehir edilmiştir.

Üçüncü Kitâbe

Saha çalışmaları esnasında, metrûk bir evin bahçesinde bir kısmı toprağa gömülü olarak ikinci kitâbe ile birlikte bulduğumuz Fetihnâme sıralamasındaki üçüncü kitâbe tarafımızdan tespit edilip, ortaya çıkarılmıştır.

Mermere Selçuklu celî sülüsü ile üç satır hâlinde yazılmış kitâbenin ebâdı 54x54 cm'dir.

Necmi Atik Özel Arşivi

و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم[40]

Türkçe okunuşu: Ve neşhedü enne Muhammeden ‘abduhû ve rasûlühu'l-kerîmü sallallâhu ‘aleyhi ve ‘alâ ehlihî ve âlihî ve sellim efdale teslîm.

Türkçe çevirisi: "*Yine şahitlik ederiz ki, Muhammed (sav) onun kulu ve şerefli rasûlüdür. Allah (c.c.) ona, ehline ve âline (ona uyanlara) salât ve en üstün selam ile selam eylesin*".

Erten ve Tevhid نشهد (neşhedü) kelimesini شهد (şehide) diye okumuşlar, kayıp olan kitâbenin sağlamasını yapamayan Redford-Leiser, Erten ve Tevhid'in okuduğu gibi almışlar, Yılmaz-Tuzcu ise şehâdetin ilk cümlesine uyması gerektiğini (siyâk-sibâk uyumu) düşünerek شهد (ن)

[40] SFE و شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم
AT و شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم
SR-GL و شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم
LY-KT و (ن) شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم

"nun" ((n) şhedü) harfini parentez içinde göstermiş ve mânâyı ona göre vermişlerdir ki doğru lan tercümede bu şekildedir.

Redford-Leiser'in, salât ü selâma verdiği; *"Allah onu, halkını ve ailesini korusun ve kurtuluşa onlara öncelik versin"* şeklindeki mânâ hatalıdır.

Dördüncü Kitâbe (Kayıp)

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları dördüncü kitâbe kayıptır.

4.هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا[41]

Türkçe okunuşu: Hâzâ zikru mâ en'amellâhu Te'âlâ 'alâ harasihi ve 'alâ mine'l-mü'minîne münîran.

Türkçe çevirisi: "*Bu aydın olmak cihetinden müminleri yücelten ve muhafaza etmesiyle Allah'ın nimet olarak verdiği şeyin (fethin) hâtırâtıdır*".

Redford-Leiser, cümleye خدمته (hıdmetihi) ve عباده ('ibâdihi) kelimelerini eklemiş ve bu cümleye şöyle mânâ vermişlerdir:*"Bu, Allah-ü Teala, kendi (topraklarının) koruyucusuna (O'na hizmet edene?) ve müminler arasında parıldayan bir …. olarak (kullarına) bahşettiğinin bir betimidir"*. Bu tercümenin ise kitâbe metniyle hiçbir alâkası yoktur.

Beşinci Kitâbe (Kayıp)

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları beşinci kitâbe kayıptır.

(نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا[42]

Türkçe okunuşu: Ve nasarahümüllâhu nasran 'azîzen ve feteha lehüm fethan yesîran

Türkçe çevirisi: "*Allah onlara ani bir yardım ile yardım edip, onlara kolay bir fetih nasib eyledi*".

---

[41] SFE هذا ذكر ما انعم الله تعالى على (صر) سه و على من المؤمنين منيرا
AT هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا
SR-GL هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه (خدمته) و على (عباده) من المؤمنين منيرا
LY-KT هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا (؟)

[42] SFE ....نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا
AT ....نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا
SR-GL (نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا
LY-KT (نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında نصرهم الله (nasarahümüllâhu) kısmı yoktur.

Altıncı Kitâbe (Kayıp)

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları altıncı kitâbe kayıptır.

و رزق المسلمين فضلا كثيرا و كر(م) لهم مادا يسيرا[43]

Türkçe okunuşu: Ve rezeka'l-müslimîne fadlen kesîran ve kerreme lehüm mâdden yesîran

Türkçe çevirisi: "*Müminleri bol fazl ile rızıklandırdı ve onlara kolay bir nimet ikram etti*"

Erten ve Tevhid'in çalışmasında eksik olan kelimeleri, Redford-Leiser كرم (kerreme) ve تكريما (tekrîmen) kelimeleriyle; Yılmaz-Tuzcu كرم (kerreme) ve فتحا (fethan) kelimeleriyle tamamlayıp tercüme etmişlerdir. Tevhid'in okumasında yer alan ve cümlede olması gereken مادا (mâdden) kelimesi yerine, Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu'nun تكريما (tekrîmen) ve فتحا (fethan) kelimelerini yerleştirmelerini, Fetihnâme için ilk kaynak olan Erten ve Tevhid'in çalışmalarnı sebepsiz ve gereksiz bir şekilde değiştirmek anlamına geldiğini düşünmekteyiz.

Sekizinci Kitâbe (Kayıp)

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları sekizinci kitâbe kayıptır.

و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين[44]

Türkçe okunuşu: Ve etemme ni'metehu 'ale'l-mü'minîne bi-intizâ'i hâzihi'l-beldeti 'an eydi'l-müşrikîne

Türkçe çevirisi: "*Müşriklerin elinden bu beldeyi söküp alarak mü'minlere nimetini tamamladı*"

On Beşinci Kitâbe (Kayıp)

---

[43] SFE ورزق المسلمين فضلا كثيرا و كسر لهم ...... (يسيرا)
AT ورزق المسلمين فضلا كثيرا و كر لهم مادا يسيرا
SR-GL ورزق المسلمين فضلا كثيرا و كرم لهم تكريما يسيرا
LY-KT ورزق المسلمين فضلا كثيرا و كر(م) لهم (فتحا) يسيرا

[44] SFE و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين
AT و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدى المشركين
SR-GL و سفى ..... هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين
LY-KT شفى ....خلص(؟).... هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları on beşinci kitâbe kayıptır.

المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية[45]

Türkçe okunuşu: el-mu'tasımü bi-'ısmetillâhi'l-kâfiyeti el-muntazimu bi-kudretillâhi'l-bâkıyeti

Türkçe çevirisi: "*Allah'ın kâfi olan korumasıyla korun(muş ol)an ve O Allah'ın ebedî kudreti ile düzene koyan*"

Redford-Leiser'in, diğer çalışmaların aksine المنتظم (el-muntazimu) kelimesini المعتضد (el-mu'tedıdü) şekliyle okumuşlardır.

On Altıncı Kitâbe (Kayıp)

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları on altıncı kitâbe kayıptır.

المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين[46]

Türkçe okunuşu: el-müeyyidü mine's-semâi el-muntasiru'l-ümmeti zıllullâhi fi'l-hâfikayni sultânü'l-bahrayni

Türkçe çevirisi: "*Semâ (Allah tarafın)dan te'yîd (ile güçlü) edilen, ümmetin intikâmını alan, doğu da ve batı da Allah'ın zılli (ahkâmını icrâ edecek olan gölgesi), iki denizin sultanı".*

المنتصر (el-muntasiru) kelimesi, Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarında okunduğu "el-muntasar" (yardım gören, desteklenen) şekliyle değil, "el-muntasir" (intikam alan) diye okunmalıdır. Zira "el-muntasar" diye okumanın tercümesi yapılamamaktadır.

c. I. Alaaddin Keykubad Dönemi (1220-1237):

Sur ve Burç Kitâbeleri

Erten tarafından İmâret Kapısı'ndan (Mescit Sokak'tan başlayıp Hıdırlık Sokak köşesine kadar devam eden) denize doğru, Tevhîd tarafın-

---

[45] SFE المعتصم بعصمة الله كافية المنتظم بقدرة الله الباقية
AT المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية
SR-GL المعتصم بعصمة الله الكافية المعتضد بقدرة الله الباقية
LY-KT المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية

[46] SFE المؤيد من السماء المنتصر (الامة) ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين
AT المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين
SR-GL المؤيد من السماء المنتصر للامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين
LY-KT المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين

dan da denizden İmâret Kapısı'na doğru okuma çalışmaları yapılan[47] Alaaddin Keykubad Surları dizesinden 19 burçta yer alan kitâbelere, İmâret Kapısı'ndaki burçtan başlanarak ve burçlar, burcu yaptıranın ismi ile zikredilerek sıra numarası verilmiştir. Bu tesbitlerimizin kaynağı Erten ve Tevhid'in okuma çalışmaları ile tarafımızdan bulunup ortaya çıkarılan kitâbelerdir. Büyük bir kısmı Alaaddin Keykubad'ın emirleri tarafından yaptırılan sur ve burçlar, aynı zamanda inşâ edildiğinden, sur dizesinde yer alan kitâbelerin istisnâsız hepsi 622/1225 tarihini taşımaktadır. Bu sebeple, Antalya Müzesi'nde olan 622/1225 tarihini taşıyan ve Müze Envanter Defteri'nde "*Antalya Kalesi'nden*", "*Antalya Orta Kale'den*", "*Kal'a Burcundan*" açıklamaları yazılı Alaaddin Keykubad Dönemi kitâbeleri, Erten ve Tevhid'in okumaları esas alınarak söz konusu sur beden duvarı ve burçlara yerleştirilmiştir.

Erten ve Tevhid tarafından tesbit edilen Alaaddin Keykubad Surları kitâbelerinden, 2, 6, 7, 10, 11, 13. nolu burç kitâbeleri kayıp; 3, 4, 9, 15, 16, 17. nolu kitâbeler Antalya Müzesi'nde, 1, 5, 12, 19. nolu kitâbeler in-situ hâlindedir. Yivli Minâre'nin dökülen çinili kısmına yerleştirilmiş ve Erten'in, "*Yivlim Minâresi üzerinde olup bilâhere konulmuş olan kitâbe*" diye açıklama yaptığı kitâbe, Alaaddin surları burç kitâbeleriyle aynı özelliği taşıdığı için 14. burç kitâbesi olarak tarafımızdan kaydedilmiştir.

İkinci Burç Kitâbesi (Kayıp)

Erten'in, İmâret Kapısı'ndan denize doğru başladığı sur kitâbelerini okuma çalışmasında 49 numara ile okuduğu Kara Sungur burcu kitâbesinden sonra; "*Silik olduğundan okunamadı*"[48] şeklindeki kaydı ikinci burç içindir. Tevhid, ikinci burç kitâbesi hakkında; "*Hatip Süleyman Mahallesi'nde Besîm Efendi'nin hânesinde iki burç vardır. Birinci burçta karîb olanda mevcut kitâbe sıva badana tahribatından okunamayacak bir hâle gelmiştir*" ifâdesi yer almaktadır.[49] Her iki araştırmacının ifâdelerinden anlaşıldığı üzere, ikinci burç kitâbesi 1922-1924 yıllarında in-situ olarak yerindedir, fakat okunamamıştır. Antalya Kaleiçi surlarının 1930'lu yıllarda yapılan yıkımı esnâsında kaybolduğu düşünülmektedir.

---

[47] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 55-57; Tevhîd, s. 171-174.
[48] Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 55.
[49] Tevhid, s. 173.

Yılmaz-Tuzcu'nun sözkonusu kayıp kitâbe yerine Mevlevî Hamamı doğusundaki kitâbeyi tanımlamaları hatalıdır. Zîrâ ikinci burç kitâbesini in-situ hâlinde gören Erten, Mevlevî Hamamı Kitâbesi'ni de 65. kitâbe olarak in-situ hâlinde, "*Mevlevî Tekkesi'nde ve alçak bir duvarda*" açıklaması ile okumuş ve çalışmasına kaydetmiş olduğundan sözkonusu kitâbelerin farklı olduğu âşikârdır.[50]

Altıncı Burç Kitâbesi (Kayıp)

Erten, Bayram eş-Şâmî Burcu Kitâbesi hakkında; "*Bu kitâbenin irtifâı bir metre yetmiş beş santim, arzı bir metre yirmi santimdir. Etrafında gayet güzel kornej mevcuttur*" bilgisini verdikten sonra, altıncı burç kitâbesi hakkında; "*Buranın biraz garbında bulunan burç üzerinde görünen kitâbe mevcut ise de okunamadı*"[51] açıklamasını yapmaktadır.

Erten'in, in-situ olarak tesbit ettiği fakat okuyamadığı kitâbe kayıptır.

Yedinci Burç Tuğrul Burcu Kitâbesi (Kayıp)

Erten, "*okunamadı*" bilgisini verdiği altıncı kitâbeden sonra; "*Bu suru garb tarafına doğru takip edersek Balık Pazarı Mahallesi'nde ve bir hıristiyan hanesine âit bağçede bulunan burç üzerinde;*" şeklinde açıklama yaptığı ve okuyup kaydettiği kitâbe, yedinci Tuğrul Burcu Kitâbesi'dir. Ayrıca Erten, burç kitâbesi hakkında; "*Bu kitâbe beyaz bir mermer üzerine yazılmış ve etrafı kabartma çiçekler ile tezyin edilmiştir*"[52] şeklinde bilgi vermektedir. Kitâbe şöyledir:

رسم هذا العمارة الساطان المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد
كيخسرو عز نصره على يد العبد الضعيف طغرل .... فى سنة اثنى عشرين و شتمائة

Türkçe okunuşu: Reseme hâza'l-'imârete es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultanu'ş-Şehîdu Keyhusrev 'azze nasrahu 'alâ yedi'l-'abdi'd-da'îfi Tuğrul ……. fî seneti isney 'işrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Büyük sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubâd –zaferi kutlu olsun- zayıf kul Tuğrul eliyle bu imâretin yapılmasını 622/1225 senesinde emretti.*"

[50] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 58
[51] Erten, *Antalya Livası*, s. 58.
[52] Erten, *Antalya Livası*, s. 58.

Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarında kitâbe ile alakalı herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Dokuzuncu Burç Kûkî[53] Burcu Kitâbesi (Kayıp)

Emir Kûkî'ye âit iki kitâbe bulunmaktadır. Günümüzde kayıp olan kitâbeyi Erten, 53. kitâbe olarak dört satır hâlinde okuyup kaydetmiştir.[54] Kûki'ye âit diğer kitâbeyi ise 66. kitâbeden sonra kaydetmiştir.[55] Tevhid; "*Makbule Mahallesi'nde Hakkı Efendi'nin hânesinde*" açıklamasıyla dokuzuncu burç kitâbesini beş satır olarak okumuştur.[56] Erten ve Tevhid'in bir kısmını okuyamadıkları kitâbe, Tevhid'in okuduğu gibi beş satır olmalıdır. Onuncu burcu da yaptıran Kûkî'nin dokuzuncu burç kitâbesinin, onuncu burç kitâbesiyle tıpatıp aynı olduğu kanaatindeyiz.

(المنة لله)

السلطان المعظم (عز الدنيا و الدين)

ابو الفتح (كيقباد بن الساطان الشهيد كيخسرو)

عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد

الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة[57]

Türkçe okunuşu: El-minnetu lillâhi

es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'İzzu'd-dünyâ ve'd-dîni

Ebu'l-fethi Keykubad bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev

'azze nasruhu ittefeka hâza'l-'imâretü 'alâ yedi'l-'abdi

ed-da'îfi Kûkî fî seneti isney 'ışrîne ve sittemiete

---

[53] Dâmâd anlamındaki Kûkî'nin hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

[54] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56.

[55] Erten, *Antalya Vilâyeti,* s. 59.

[56] Tevhid, s. 173.

[57] SFE

السلطان المعظم ....

ابو الفتح..................................

عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد

الضعيف (كلوكى) فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

AT

....

السلطان المعظم ....

ابو الفتح..................................

عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد

الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

Türkçe çevirisi: “*Minnet yalnız Allah’adır*

Çevirisi: Büyük Sultan, din ve dünyanın şerefi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad –zaferi kutlu olsun- (devletinde) bu imâret, zayıf kul Kûkî eliyle 622/1225 senesinde tamamlandı.”

Yılmaz-Tuzcu’nun çalışmalarında Kûki’ye âit iki kitâbeden sadece biri bulunmaktadır. Bu kitâbe, Yılmaz-Tuzcu tarafından, Antalya Müzesi’nde bulunan Kûkî’nin onuncu burca âit diğer kitâbesiyle karıştırılarak, Balıkpazarı Burcu kitâbesi şeklinde tanımlanmış ve okunmuştur.

On Birinci Burç Kitâbesi (Kayıp)

Günümüzde kayıp olan kitâbe, Erten’in 53. kitâbe olan onuncu Kûkî Burcu kitâbesinden sonra in-situ hâlinde 54. kitâbe olarak okuduğunu ifâde ettiği kitâbedir.[58] Tevhid; “*Altıncı kitâbe Dişçi Abdülkadir Efendi’nin hânesi bahçesindedir. Bu taşta yanmıştır:*” açıklamasını yaptıktan sonra üç satır hâlindeki kitâbenin okuyabildiği yerlerini şöyle kaydetmiştir:

......العمارة السلطان .... سلطان

سلطان السلاطين ....

[59]...

Türkçe okunuşu: …… el-‘imârete es-sultânu …….. sultânu

Sultânu’s-selâtîni ………………………

……………………………………………

Türkçe çevirisi: ……yapı sultan ……..sultan, sultanların sultanı…………

On Üçüncü Burç Kitâbesi (Kayıp)

Kitâbeleri İmâret Kapısı tarafından deniz istikâmetinde okuyan Erten, on ikinci Kölük b. Emir Yâvî Burcu Kitâbesi’nden sonra; deniz tarafından İmâret Kapısı istikâmetinde okuyan Tevhid, on yedinci Alaaddin Keykubad burcu kitâbesinden sonra; “*Bundan sonra birkaç burç yıkıl-*

---

[58] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56.

[59] SFE

......العمارة السلطان .... سلطان

السلاطين ....

....

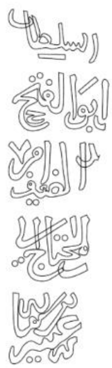
mış olduğundan kitâbeleri kaybolmuştur" şeklinde aynı şekilde açıklama yapmaktadırlar.[60] Söz konusu kitâbe kayıptır.

On Dördüncü Emir? Burcu Kitâbesi

Antalya Müzesi Envanterine 127 numara ile tarihsiz kayıtlı olan ve Alaaddin Keykubad Dönemine ait kitâbe ilk defa tarafımızdan tesbit edilerek üzerinde çalışma yapılmış, İmâret Kapısı'ndan itibaren Selçuklu emirlerinin uhdesine verilen burçları takip ettiği için on dördüncü burç kitâbesi olarak sur sıralamasına yerleştirilmiştir.

76x31 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitâbe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'nde; "*Selçuklu Kitâbe Parçası, Adi Taş, Kitâbenin sol tarafıdır. Sağ kısmı kırık ve noksan. Oyma zeminde kabartma beş satırlık kitâbesi (Ebülfetih) diye başlamaktadır* " açıklamaları ve 127 sıra no ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

(امر بهذه العمارة المباركة) السلطان

(الاعظم شاهنشاه المعظم) الفتح ابو

(كيقباد بن كيخسرو على يد العبد) امير الضعيف

المحتاج الى....................................

(رحمة ربه فى سنة) اثنى عشرين و ستماية

Türkçe okunuşu: Emera bi-hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi es-Sultânu

el-Mu'azzamu Şâhinşâhu'l-'a'zamu Ebu'l-fethi

[60] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 57; Tevhid, s. 172.

Keykubâd bin Keyhusrev ‘alâ yedi’l-‘abdi’d-da’îfi emîr

…………………………………………….. el-muhtâcu ilâ

rahmeti rabbihi fî seneti isney ‘işrîne ve sittemeyete

Türkçe çevirisi: “*Bu mübârek imâretin yapılmasını Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad, Rabbi’nin rahmetine muhtaç zayıf kul emir …………. 622/1225 senesinde emretti.*”

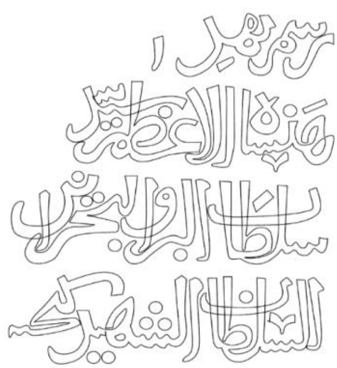
On Beşinci Alaaddin Keykubâd Burcu Kitâbesi

On beşinci burçtan itibaren beş burç Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılmıştır. Bu beş burcu (15,16,17,18,19) aynı sur silsilesinde yer alan emir burçlarından ayırmak adına, bu burçlar tarafımızdan “Sultan Burçları” diye isimlendirilmiştir.

Sultan burçlarının ilki olan on beşinci burç kitâbesi, Antalya Müzesi Envanteri Defteri’ne 126 numara ile tarihsiz kayıtlı olan ilk defa tarafımızdan tesbit edilerek ortaya çıkarılan kitâbe, on beşinci burç kitâbesi olarak sur sıralamasına yerleştirilmiştir.

78x60 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitâbe, Antalya Müzesi Envanter Defteri’nde; “*Selçuklu Kitâbe Parçası, Adi Taş, Y:80 cm, En:58 cm,. Üst tarafı ve sol kısmı kırık ve noksan, etraf çerçeveli. Oyma zeminde kabartma dört satırlık kit3abesi (BivesmlHeza…), ikinci satırda (Şehinşah Elazam) diye başlamaktadır. Arkasında iki oyuk arasında Yunanca)*” açıklamaları ve 126 sıra no ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه ا(لعمارة السلطان الاعظم ش)

هنشاه الاعظم سيد (سلاطين العرب و العجم)

سلطان البر و البحرين ابو (الفتح كيقباد بن)

السلطان الشهيد كيخسرو (برهان امير المؤمنين)

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-A'zamu Şâ-

hinşâhu'l-Mu'azzamu Seyyidu Selâtîni'l-'Arabi ve el-Âcemi

Sultânu'l-berri ve'l-bahreyni Ebu'l-fethi Keykubâd bin

es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev burhânu emîre'l-mü'minîne

Türkçe çevirisi: "*Bu imâreti, büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, Arap ve Acem sultanlarının Efendisi, iki denizin ve karanın Sultanı, Müminlerin emirinin burhanı, Şehid Sultan Keyhusrev'in oğlu, Fetih babası Keykubad emretti.*"

On Sekizinci Alaaddin Keykubâd Burcu Kitâbesi (Kayıp)

Erten ve Tevhid tarafından in-situ olarak okunan kitâbe günümüzde kayıptır.[61] Erten ve Tevhid'in okumalarında herhangi bir farklılık yoktur. Tevhid, kitâbe hakkında; "*İbtidâsı kırıktır*" açıklamasını yapmıştır.[62]

المنة لله

(اتفق هذا) العمارة المباركة

السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك

رقاب الامم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين

ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثنى عشرين و ستماية[63]

---

[61] Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 57; Tevhid, s. 171-172.

[62] Tevhid, s. 171.

[63] SFE

.... العمارة المباركة

السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك

رقاب الامم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين

ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثنى عشرين و ستماية

AT

.... العمارة المباركة

السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك

رقاب الامم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين

ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثنى عشرين و ستماية

LY-KT

(امر بهذه) العمارة المباركة

Türkçe okunuşu: El-minnetü lillâhi

(İttefeka hâza) el-'imâretü'l-mübâreketü

Es-Sultanu'l-Mu'azzamu Şâhinşâhu'l-A'zamu Mâliku

rikâbu'l-ümemi Sultânu'l-berri ve'l-bahrayni 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni

Ebu'l-fethi Keykubad bin Keyhusrev 'azze nasrahu fî seneti isney 'ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Minnet yalnız Allah'adır*

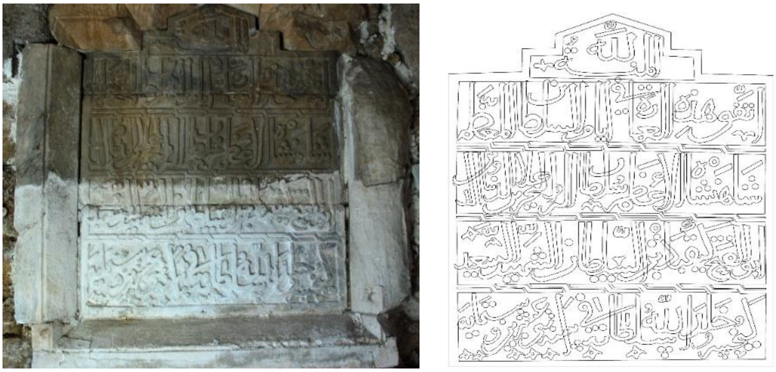
Bu mübârek yapı, Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, milletlerin boyunlarına mâlik (ümmetlerin idâresi elinde olan), karanın ve iki denizin Sultanı, din ve dünyanın Yücelticisi, Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubad –zaferi kutlu olsun- (devletinde), 622/1225 yılında (tamamlandı)."

Yılmaz-Tuzcu'nun yaptıkları tercüme tamamlanmamıştır.

On Dokuzuncu Alaaddin Keykubâd Burcu Kitâbesi

Alaaddin Keykubad burçlarından, Erten ve Tevhid'in okumalarında tesbit edildiği halde günümüzde kayıp olan kitâbelerden on dokuzuncu kitâbe in-situ durumunda, burca yapılmış bir evin ikinci katında ilk defa tarafımızdan tesbit edilerek ortaya çıkarılmıştır.

120x80 cm ebatlarında olan kitâbe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثنى عشرين و ستماية

المنة لله

اتفق هذه العمارة في ايام السلطان المعظم

شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين

ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد

كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستماية[64]

Türkçe okunuşu: el-Minnetü lillâhi

İttefeka hâzihi'l-'imâretü fî eyyâmi's-Sultâni el-Mu'azzami

Şâhinşâhi'l-A'zami Sultâni'l-berri ve'l-bahreyni 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni

Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultânü'ş-Şehîdü's-Sa'îdü

Keyhusrev halledellâhu sultânehu fî seneti isney 'işrîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: "*Minnet ancak Allah'adır.*

Bu yapı, Said (huzurlu) ve Şehîd Keyhusrev'in oğlu, Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, karanın ve iki denizin Sultanı, din ve dünyanın yücelticisi, Fetih babası Keykubad –Allah onun sultanlığını dâim kılsın- devleti zamanında 622/1225 senesinde tamamlandı."

Yılmaz-Tuzcu, اتفق (ittefeka) kelimesine, kitâbenin aslında olmadığı halde cümlenin siyâkından dolayı müennesliği ifâde eden ت (te) harfini eklemişlerdir.

---

64 SFE

المنة لله

اتفق هذه العمارة في ايام السلطان المعظم

شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين

ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد

كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستماية

AT

المنة لله

اتفق هذه العمارة في ايام السلطان المعظم

شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين

ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد

كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستماية

LY-KT

المنة لله

اتفق(ت) هذه العمارة في ايام السلطان المعظم

شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين

ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد

كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستماية

Alaaddin Keykubad Dönemi Yapı Kitâbeleri

Alaaddin Keykubad, saltanatı döneminde Selçuklu Devleti'nin her tarafında îmâr faaliyetlerini bütün hızıyla sürdürmüştür. Antalya'nın fethinden sonra, konumu ve önemi dolayısıyla Gıyâseddin Keyhüsrev, İzzeddin Keykâvus, Alaaddin Keykubad, II. Gıyâseddin Keyhüsrev, II. İzzeddin Keykâvus ve III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Antalya'daki îmâr çalışmaları konusundaki belgeler az da olsa arşivlerde kayıtlıdır. Selçuklu sultanları içinde Antalya'daki îmâr çalışmalarındaki en büyük pay şüphesiz Alaaddin Keykubat'a âittir. Antalya'da bir taraftan donanmanın geliştirilmesi için tersânenin kurulması, diğer taraftan kale, sur, cami, mescid, medrese, saray gibi yapıların yapılması Alaaddin Keykubad döneminde yoğun bir şekilde devam etmiştir. Alaaddin Keykubad döneminden günümüze kitâbeleri ulaşan eserlerden yeni tespit ettiklerimiz şöyledir:

Yivli Minâre Kitâbesi

Yivli Minâre'ye sonradan yerleştirilen burç kitâbesi (Alaaddin Keykubad Surları 16. Burç Kitâbesi), nereye âit olduğu ile alakalı araştırmacıları meşgul etmiş, Yivli Minâre'nin çini ile işlenen kitabesi dikkatlerden kaçmıştır. Turkuaz ve mavi renkli çinilerle tezyin edilen Yivli Minâre'nin bilemediğimiz nedenlerle çinileri dökülmüş veya kaybolmuş, minâre kütüğündeki Selçuklu sivri kemerli, kare ve dikdörtgen nişler, olması gereken çiniler yerine, bu kısımlar muhteşem yapıya hiç uygun olmayan sıva ile kapatılmıştır. Yivli Minâre'nin restorasyonu sırasında bu bölgeler raspalanarak az da olsa sıva altında kalabileceğini umut ettiğimiz Selçuklu çinileri açığa çıkarılır kanaatindeyiz.

Yivli Minâre kütüğünde yer alan sekiz dikdörtgen nişe çini ile işlenen kitâbeden geriye kalan ve ilk defa tarafımızdan okunan kuzey tarafındaki nişteki yazı şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

المعظم شاهنشاه الاعظم علا الدنيا

Türkçe okunuşu: el-Mu'azzam Şâhinşâhu'l-A'zam 'Ala'd-dünyâ

Türkçe çevirisi: "*Büyük, En büyük Şahlar Şahı, dünyanın yücelticisi*"

Kitâbe'de okuduğumuz kısım Yivli Minâre'nin tarih aralığını ve kim tarafından yapıldığı bilgisini bize vermektedir. Selçuklu kitâbelerinde yer alan sultan ünvanlarından, عز الدنيا و الدين ('izzü'd-dünyâ ve'd-dîn) I. ve II. Sultan İzzeddin Keykâvus'a, علا الدنيا و الدين ('ale'd-dünyâ ve'd-dîn) Sultan Alaaddin Keykubad'a, غياث الدنيا و الدين (giyâsü'd-dünyâ ve'd-dîn) I., II. ve III. Gıyâseddin Keyhüsrev'e âittir. Kitâbeden, Yivli Minâre'nin Alaaddin Keykubad dönemine (1220-1237) âit bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca Yivli Minare kütüğündeki kemerli nişlerin altında yer alan çinili kare nişlerde Alanya Kalesi'nde olduğu gibi, "Allah" ve "Muhammed" isimleri tekrar edilmektedir.

Necmi Atik Özel Arşivi

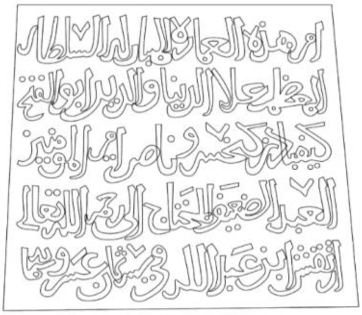
Ertokuş İbni Abdillah[65] İmâreti

[65] Mübârizüddin Ertokuş bin Abdillah, Gulamân-ı Saray'da yetişen Anadolu Selçuklu Devleti'nin yüksek idâri makamlarında görev yapan önemli devlet adamlarındandır. Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev, Rükneddin Süleyman Şah lehine tahttan çekilince (1196) 1200 yılında İstanbul'a giderken has gulamlarından olan Ertokuşû da yanında götürmüştür. 1205 yılında tahta geçen I. Gıyâseddin Keyhusrev, Antalya üzerine sefer yaptığında ordu komutanlarından biri de Mübârizüddin Ertokuş'tur. Antalya'nın fethinden sonra I. Gıyâseddin Keyhusrev, Ertokuş'u şehrin subaşılığına/valiliğine atamış, malları gaspedilen tüccârın, mallarının tespit edilip iadesini emretmiştir. Ertokuş, I. Gıyâseddin'in saltanatı boyunca (1205-1211) Antalya valiliği görevini sürdürmüş, birkaç yıl (1212-1215) Kıbrıslılar'a geçen şehrin hâkimiyeti, I. İzzeddin Keykâvus'un 1216 yılındaki fethiyle son bulmuş ve Ertokuş tekrar Antalya valiliğine getirilmiştir. I. Alaaddin Keykubad döneminde de uzun yıllar Antalya valiliği yapan Ertokuş, Alanya'nın fethinde etkili olmuştur. Seyfeddin Ayaba, Zeyneddin Başare, Mübârizüddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluğca'nın başını çektiği I. Alaaddin Keykubad'a suikast girişimini engellemiş ve bu emirler bertaraf edil-

Antalya Müzesi Envanteri'nde, etüdlük kitâbe olarak kayıtlı olan, Alaaddin Keykubad dönemi 618/1221 tarihli, Ertokuş ibni Abdillah'ın yaptırdığı bir imârete ait kitâbe ilk defa tarafımızdan tesbit edilmiştir. Bu kitâbenin Antalya'nın ilk valisi olan Mübârizüddin Ertokuş'un Antalya'ya yaptırdığı caminin kitâbesi olduğu kanaatindeyiz.[66]

Kitâbe, 87x86 cm ebatlarında, taş üzerine 5 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

امر بهذه العمارة المباركة السلطان

المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح

كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين

العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى

ارتقش ابن عبد الله فى سنة ثمان عشر و ستمائة

miştir. Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde fetih hareketlerine başlayan Ertokuş, Kıbrıs'a sefer için I. Alaaddin Keykubad'dan izin istemiş, lâkin izin verilmemiştir. Mübârizüddin Ertokuş, yirmi iki yıllık Antalya valiliğinden sonra Erzincan'a gönderilmiş, II. Gıyâseddin Keyhusrev'in bölge valisi olmasından sonra, Ertokuş şehzade Gıyâseddin'e atabey olarak tayin edilmiştir. Atabey Ertokuş, Sultan Alaaddin'in emri üzerine Kögonya'ya (Şebinkarahisar) sefere çıkmış ve fethetmiştir. Ertokuş'un kaynaklarda zikredilen son seferi Trabzon üzerinedir. Bu seferde, Selçuklu ordusu Trabzon surlarını aşamayarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ertokuş'un atabeyliğinin ne kadar devam ettiği, nerede ve ne zamn vefat ettiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Alaaddin Keykubad'ın ölmeden evvel oğlu şehzade Gıyâseddin için Altunaba'yı atabey tayin etmesi, Ertokuş'un 1236 yılı vefat ettiğini düşündürmektedir. (İbn Bîbi, *Selçuknâme*, s. 55-70, 118-119, 162-167, 254-271, 283-292, 320-354, 368-374; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 377-383, 416-420; Nermin Şaman Doğan, "Mübârizeddin Ertokuş", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 248. sayı)

[66] Zehra Odabaşı,*Selçuklu Devleti'nde Mühtedi Vakıfları: Celâleddin Karatay Vakıfları Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, s.41.

Türkçe okunuşu: Emera bi-hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi es-Sultânu

l-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi

Keykubâd bin Keyhusrev Nâsıru emîri'l-mü'minîne

el-'abdu'd-da'îfu'l-muhtâcu ilâ rahmetillâhi Te'âlâ

Ertokuş ibni Abdillâh fî seneti semânun 'aşara ve sittemiete

Türkçe çevirisi: "*Bu mübârek imâreti, Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Müminlerin Emiri'nin Yardımcısı, Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad, Allâhu Te'âla'nın rahmetine muhtaç zayıf kul Abdullah oğlu Ertokuş'a 618/1221 senesinde emretti.*"

2. ANADOLU SELÇUKLU BEYLİKLERİ DÖNEMİ

Sultânü's-Sevâhil Emir Mübârezeddin Mehmet Bey b. Mahmud b. Yunus (?-779/1377)

23 Ağustos 1361 Salı gününe rastlayan St. Bartolomi yortusunda Kıbrıs Kralı I. Pierre de Lusignan tarafından ele geçirilen Antalya, 12 yıl sonra 14 Mayıs 1373'de Sültânü's-Sevâhil Emir Mübârezeddin Mehmet Bey tarafından geri alındı. Antalya'da imâr işlerine hemen başlayan Emir M. Mehmet Bey, Yivli Minâre Camii Külliyesi'nde yer alan yapıları tamir etti, Kıbrıslılar tarafından kiliseye çevirilen ve Alâeddin Camii diye bilinen Yivli Minâre Camii'ni tamir ettirerek eski haline getirdi.[67] Mehmed Bey ayrıca, Atabek Armağanşah Medresesi karşısına Selçuklu Hükümet Binası'nı inşâ ettirdi.

Selçuklu Sarayı Kitâbesi

Antalya Selçuklular tarafından fethedildikten sonra, şehir ticârî bir liman olması yanında donanma üssü hâline de gelmiş ve Antalya valilerine, "melikü's-sevâhil", "emîrü's-sevâhil" ünvanları verilmiş, bu ünvanlar Tekeoğulları'nın beyleri için de kullanılmıştır.[68]

Yivli Minâre Camii ve Külliyesi içerisinde yer alan Selçuklu Sarayı'nın bânisi Tekeoğlu Sutânu's-Sevâhil Emir Mübârizeddin Mehmet Bey olduğundan, Tekeoğullarıyla alakalı kısa bir malumâtın dercedilmesi yerinde olacaktır. Osmanlı Devleti'nin toprak tasarruf sistemini ve bu

[67] Sait Kafaloğulu, "Tekeoğulları", *TDVİA*, Ankara 2010, c. 40, s. 349.
[68] Feridun Emecen, "Antalya", *TDVİA*, Ankara 2010, c. III, s. 233.

sistemin dayandığı hukûkî ve mâlî esasları bütün ayrıntılarıyla izah eden 1653 tarihli "Sofyalı Ali Çavus Kanununnamesi"nde: "*....Teke ise adını, 1300 yılında Antalya Bölgesi'nde Tekeoğulları tarafından kurulan ve 1426 yılında varlığı sona eren Beylikten almıstır. Yukarıda adı geçen Hamidoğulları, aslında Tekeoğulları'nın mensup olduğu Teke Aşireti'nin bir bölümü idi. Tekeoğulları, Selçuklu Devleti'nin bir uç beyi iken, bu devletin inkıraza sürüklenmesi üzerine istiklâlini ilan etmistir.*"[69] denilmektedir.

Yivli Minâre Camii ve Külliyesi içerisinde yer alan Selçuklu Sarayı'nın kitâbesi okunamadığından dolayı araştırmacılar söz konusu yapı için; "İmâret Medresesi", "Antalya Selçuklu Sarayı", "Selçuklu Medresesi" ve "Ulu Camii Medresesi" isimlerini kullanmışlardır. Atabek Armağanşah Medresesi'nin olduğu yerin birkaç adım karşısına başka bir medresenin yapılması mantıklı değildir. Kitâbe üzerinde yaptığımız çalışmalar sonucu, Selçuklu Sarayı'nın kim tarafından ve ne zaman yapıldığı tespit edilmiştir. Tespitlerimize göre, Antalya'yı 12 yıl sonra 14 Mayıs 1373 tarihinde geri alan Sutânu's-Sevâhil Emir Mübârizeddin Mehmet Bey, kale sur ve burçlarını tamir ettirmiş,[70] Yivli Minâre Camii ve Külliyesi'nde yapmış olduğu îmar çalışmaları sırasında Külliye alanında yer alan Atabek Armağanşah Medresesi karşısına Selçuklu Sarayını (Hükümet Konağı) inşa ettirmiş ve aynı tarihlerde açılışını yapmış olmalıdır. Zira Mehmet Bey'in ünvânları olan ve Yivli Minâre Camii kitâbesi ve Zincirkıran Türbesi kitâbesinde de yer alan "Mübârizü'd-devleti" ve "Emîrü's-Sevâhil" ünvanlarının aynısının Selçuklu Sarayı kitâbesinde de olması bunu doğrulamaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında, Mehmet Bey'in yapı kitâbelerinde olupta diğer Selçuklu sultanlarının dönemine âit kitâbelerde olmayan الحمد لله على فضله و نعمائه و لطفه (el-hamdü lillâhi 'alâ fazlihî ve nü'amâihi ve lutfihi) ibârelerinin 1373 yılı fetihten sonra kullanılan ibâreler olduğu ve Mehmet Bey tarafından Yivli Minâre Camii kitâbesinde de benzer ifâdelere yer verildiği görülmektedir.

---

[69] Midhat Sertoğlu, "Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi", *İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları* No:515, 1992, s. 8; Ayrıca bkz. Ali Sevim ve Yaşar Yücel, "Hamidoğulları Beyliği" *Türkiye Tarihi I Fetihten Osmanlılara Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 229.

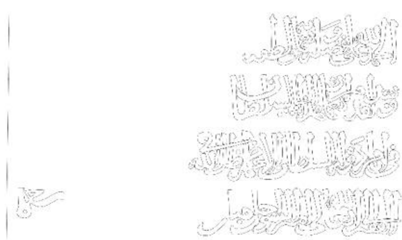
[70] Erten, *Antalya Livası*, s. 101; Moğol, s. 17-28.

Antalya'nın fethinden sonra, Yivli Minâre Camii ve Külliyesi'nin yer aldığı bölgede hükümet konağınında olması gerektiği âşikârdır. Nitekim şehri fetheden Gıyâseddin Keyhusrev Müslüman halkı orta kalenin (İzzeddin Keykâvus Surları) batı kısmına, gayr-i müslim tebeayı da orta kalenin doğu kısmına yerleştirmiştir. Gayr-i müslim tebeanın olduğu yerde ise idârî yapıların olmadığı bilinmektedir. Mehmet Bey zamanında şehrin idâre merkezi olan bina ise Yivli Minâre Camii ve Külliyesi'nde yer alan Selçuklu Sarayı'dır.

Erten, Atabek Armağanşah Medresesi kitâbesini okuduktan sonra Selçuklu Sarayı kitâbesi hakkında şu açıklamaya yer verir; "*Yanı başında bulunan bir Selçuk kapısındaki kitâbe pek silik olduğundan okunamadı*"[71]

Kemal Turfan'ın kitâbe hakkında; "*Kitâbe istalaktitli tak kapının basık kemeri üstünde, istalaktitli sahanın altında, boş bırakılan bir yere yerleştirilen 0,70x1.07 m.lik bir mermerde Arapça sülüs 4 satırlık kitabenin satırlarının yalnız baş tarafları kısmen okunabilir haldedir. Sonu erimiş ve bozulmuştur*" açıklamaları bulunmaktadır.[72]

İn-situ hâlinde olan kitâbe, 70x105 cm ebatlarında, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

الحمد لله على فضله و نعمائه و لطفه ....

و بعد لقد امر بعمارة هذا البنا السلطان ....

فى ايام دولة السلطان الاعظم ظل الله فى العالم ....

[71] Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 58.

[72] Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.37, Antalya Müzesi Arşivi.

الفقير الى الله تعالى امير السواحل مبارز الدولة (فى سنة تسع و) سبعين و سبعمائة[73]

Türkçe okunuşu: El-hamdü lillâhi âlâ fadlihi ve ni'amâihi ve lutfihi …………

Ve ba'de lekad ümira hâza'l-binâ es-Sultânu ………………………………

Fî eyyâmi devleti's-sultâni'l-a'zami zillullâhi fi'l-'âlemi ……………………….

El-fakîru ilallâhi Te'âlâ Emîru's-sevâhilu Mübârizu'd-devleti (fî seneti tis'un ve) seb'îne ve seb'amiete

Türkçe çevirisi: "*Hamd, fazlı, nimetleri ve lütfu……………… olan yalnız Allah içindir*

Bundan sonra, bu binâ Sultan ……………………………….emredildi

Yeryüzünde Allah'ın gölgesi, en büyük sultanın devleti günlerinde ………

Yüce Allah'a muhtaç Emîrü's-Sevâhil Mübârizü'd-devleti…………………"

Turfan, و نعمائه (ve nü'amâihi) kelimesini, نعمانيه (nü'mânîhi) şeklinde; امير السواحل (emîru's-sevâhili) ibâresini, امير الاجل و (emîru'l-ecelli ve) şeklinde; Yılmaz-Tuzcu, امير السواحل (emîru's-sevâhili) ibâresini, امير الاجل (emîru'l-ecelli) şeklinde okumuşlardır.

3. SELÇUKLU DÖNEMİ MEZAR KİTABELERİ

Antalya, önemli bir liman kenti olması hasebiyle, Müslüman tüccarlar şehri fethetmeden önce de Antalya'da ticârî faaliyetlerde bulunu-

---

[73] SFE "Pek silik olduğundan okunamadı" kaydı vardır.
AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
KT
الحمد لله على فضله و نعمانيه ………………………………
و بعد لقد امر بعمارة هذا البناء السلطان……………………
فى ايام دولة السلطان الاعظم ظل الله فى……………………
الفقير الى الله تعالى امير الاجل و……………………………
LY-KT
الحمد لله على فضله و نعمائه ………………………………
و بعد لقد امر بعمارة هذا البناء ……………………………
فى ايام دولة السلطان الاعظم ظل الله فى……………………
الفقير الى الله تعالى امير الاجل……………………………

yorlardı. Antalya'nın 1085'te Selçuklu Sultanı Süleyman Şah ve 1207'de Gıyâseddin Keyhusrev tarafından fethinden günümüze 800-900 yıllık zaman içerisinde şehirde vefat edip defnedilen sayısız Müslüman olmasına rağmen, maalesef sebebini anlayamadığımız şeklide, günümüze bu kabirleri belgeleyecek çok az mezar taşı ve sanduka kalmıştır.

Antalya Müzesi Envanteri'ne kayıtlı 126 mezar taşının içerisinde yalnız 5 tanesi Selçuklu dönemine aittir. Bu mezar taşlarından üç tanesi ilk defa tarafımızdan tespit edilmiştir. Kalan 121 mezar taşı, yine ilk defa tarafımızdan tespit edilen Osmanlı dönemi kitâbeleri ile birlikte, "Antalya İli Osmanlı Dönemi Taş Kitâbeleri" başlığı ile hazırlanmakta olan çalışmamızda yer almaktadır.

Antalya Müzesi Envanter Defteri kayıtlarına girmemiş mezar taşlarının içerisinde Selçuklu Dönemine âit mezar taşları olma ihtimali yüksektir.

1. 783/1381 tarihli Mezar Taşı

Hamidoğulları Beyliği dönemine ait mezar taşı, 71x36 cm ebatlarında, taş üzerine Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Mezar taşının ön yüzüne üç satır hâlinde beyit, arka yüzüne ise iki satırlık tarihi hakkedilmiştir.

Mezar taşı, Antalya Müzesi Envanter defterine; "*Mezar ayak taşı, adi taş, Y:64 cm, En: 38 cm, yanları burmalı sütunlu ve lokmalı, iki yüzündeki yazılar kabartma büyük sülüs hatla yazılıdır. Bir yüzünde üç satır (Ed eddünya ..., arkasında iki satır hâlinde (.......) yazılı ve 953 tarihlidir" açıklamaları ile* 24 sıra no'ya kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

Necmi Atik Özel Arşivi

عز الدنيا بالمال و عز الاخرة بالاعمال الدنيا دار الفنا

Türkçe okunuşu: İzzü'd-dünyâ bi'l-mâli fî 'izzu'l-âhireti bi'l-a'mâli ed-dünyâ dârü'l-fenâ

Türkçe çevirisi: "*Dünyanın izzeti mai iledir, âhiretin izzeti amel iledir, dünyâ fânidir (âhiret bâkidir))*"

فى اول من شهر شعبان سنة ثلاث و ثمانين و سبعمائة

Türkçe okunuşu: fî evveli min Şa'bâne senete selâse ve semânîne ve seb'amiete

Türkçe çevirisi: "*783 senesi Şaban ayının ilk günü (21 Ekim 1381)*"

2. 804/1402 Tarihli Mermer Sanduka

Konu ile alakalı araştırma yapanlar tarafından sandukanın kitâbe tarihi 804 yerine 842; sandukada yer alan isim Hamza bin Ömer yerine, Hamrâ binti Ömer şeklinde hatalı okunduğundan, dönem ve sandukanın sahibi hakkında yanlış bilgiler bulunmaktadır.

Antalya Müzesi Envanter defterine, "*Ahi kızı türbesinden. Boy 105 cm. Sanduka şeklinde her tarafı iyi ve güzel sülüs hatla yazılıdır. Sanduka Ömer kızı Hamra'ya aittir. Ve 842 Receb'inin sonlarına, alt kısmında kırık ve noksan parçaları vardır.*" açıklamasıyla 13 sıra no ve 214 kayıt no ile kaydedilmiştir.

Hamidoğulları Beyliği dönemine ait mezar taşı, 105 cm ebatlarında, mermer üzerine Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

عز الدنيا بالمال و عز الاخرة بالاعمال الدنيا دار فنا والاخرة دار بقا

Türkçe okunuşu: 'İzzu'd-dünyâ bi'l-mâli ve 'izzu'l-âhireti bi'l-a'mâli ed-dünyâ dârun fenâ ve'l-âhiretü dârun bekâ

Türkçe çevirisi: "*Dünyanın şerefi mal ile âhiretin şerefi ameller iledir, dünya fâni, âhiret bâkîdir.*"

الدنيا دار محنة و الاخرة دار نعمة انما الدنيا سراب مكذب و كل حريصه

Türkçe okunuşu: ed-dünyâ dârun mihnetün ve'l-âhiretü dârun ni'metün inneme'd-dünyâ serâbun mükezzibun ve küllü harîsihi.

Türkçe çevirisi: "*Dünya mihnet (meşakkat) yurdudur, âhiret nimet yurdudur, Muhakkak ki dünya ve onun hırslıları yalancı bir seraptır.*"

الموت يأتيك الخبر و القبر صندوق العمل اصبر على اهوال الممات موتك بالاجل

Türkçe okunuşu: el-mevtü ye'tîke'l-habera ve'l-kabru sundûka'l-'ameli ısbir 'alâ ehvâli'l-memâti mevtüke bi'l-eceli.

Türkçe çevirisi: "*Ölüm sana gerçek haberi getirir, kabir amel sandığıdır, ölümün korkularına sabret, ölümün ecelle olacaktır*"

اهاب معد الموت كاس و كل الناس شربه و باب القبر باق كل الناس دخله

Türkçe okunuşu: Ehâbe ma'd e'l-mevti kâsun ve küllü'n-nâsi şerabehu ve bâbu'l-kabri bâbun küllü'n-nâsi dehalehu.

Türkçe çevirisi: " *Ölümün karnına kâseyi hazırla, her insan onu içti (içecek) ve kabir kapısını bekle, her insan ondan girdi (girecek)*"

صاحب هذه التربة حمز بن عمر الفاتحة

Türkçe okunuşu: Sâhibu hâzihi't-türbeti Hamza bin Ömer el-Fâtiha

Türkçe çevirisi: "*Bu türbenin (kabrin) sahibi Hamza bin Ömer'dir Fâtiha*"

فى اواخر رجب اربع و ثمانمائة

Türkçe okunuşu: fî evâhiri Recep erbe'un ve semânimiete

Türkçe çevirisi: "*804 yılı Recep ayının sonları (Şubat 1402)*"

3. Tarihsiz Mermer Sanduka

Tarihsiz olan Selçuklu dönemini ait mezar sandukası, Antalya Müzesi Envanter deftrerine; "*Sanduka, mermer, Yivli Minâre yanından, Uz:73 Y:23 cm. sanduka şeklinde (4) tarafı kabartma güzel sülüs hatla besmele "Bismillahirrah…." Ve Ayetül Kürsi"Lâ ilâhe illâ hayyul kaayu….= diye başlamaktadır. Sanduka Mehmet bini Hasan'a aittir. Müzeye*

geldiği tarih 8 Teşrinisani 1339/1922" açıklamaları ile 12 sıra no 59 kayıt no ile kayıtlıdır.

Necmi Atik Özel Arşivi

بسم الله الرحمن الرحيم اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُۚ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌۜ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي

الْاَرْضِۜ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُٓ اِلَّا بِاِذْنِهِۜ يَعْلَمُ ما بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْۚ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِٓ اِلَّا بِمَاشَٓاءَۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَۚ وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَاۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Türkçe okunuşu: Besmele ve Âyetü'l-kürsî (Bakara Suresi, 2/255)

el-Ma'sûm Muhammed bin el-Hasen rahmetullâhi

Türkçe çevirisi: "*Hasan oğlu masum Muhammed –Allah rahmet eylesin-*"

4. Tarihsiz Mezar Taşı

Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne 23 sıra no ile kayıtlı mezar taşı 71x36 cm ebatlarındadır.

Necmi Atik Özel Arşivi Necmi Atik Özel Arşivi

هذه روضة المرحومة

شهدانة بنت عبد الله

Türkçe okunuşu: Hâzihi ravzatü'l-merhûmeti

Şehdânetü bintü Abdillâh

Türkçe çevirisi: "*Bu, merhume Abdullah kızı Şehdâne'nin ravzasıdır (cennet bahçesidir)*"

Sonuç

Selçuklular zamanında inşâ edilen, yer yer 20-25 metreye ulaşan yüksekliği, 5 metreye varan genişliği ile 2 km'yi aşan Antalya kale surlarının, dönemin imkânları göz önüne alındığında çok kısa zamanda tamamlanması, Selçuklu emirlerinin, Konya, Sinop kale surlarında olduğu gibi şahsî imkânlarıyla Antalya surlarının büyük kısmını sultanın emriyle üstlenmeleri, devlet idârî yapısının sağlamlığını, devlet imkânlarının genişliğini, devlet adamlarının sultana olan bağlılığını ve kitâbelerde kullandıkları metinler devlet ricâlinin samimi Müslüman olduklarını göstermektedir. Burç ve surları yaptıran Selçuklu emirlerinin bir kısmının devşirme olması, surların yapımında ve kitâbelerin mermere hak edilmesinde Rum ustaların istihdam edilmesi, kale içinde gayr-i Müslimlerin iskân edildiği doğu tarafındaki burç ve surlarda yer alan kitâbelerin sağ ve sol konsollarında haç işâretinin olması da, Selçukluların tebaasında bulunan gayr-i Müslimlerle herhangi bir probleminin olmadığını göstermektedir.

Selçuklular, Antalya'da inşâ ettikleri kale burç, sur ve yapıların muhtelif yerlerinde, Roma ve Bizans dönemi taş ve mermer devşirme malzemeleri süsleme unsuru ve yapı malzemesi olarak kullanmışlardır. Aynı devşirme malzemelerden ağırlıklı olarak mermer blok ve sütunları, sur, burç ve yapı kitâbeleri olarak değerlendirdikleri, bazı kitâbelerin arkalarındaki Roma ve Bizans dönemi yazı ve şekillerden anlaşılmaktadır. Yazıyı mermere ve taşa haketmekle anlatılmak istenilen konuların ve verilmek istenilen mesajların olabildiğince kalıcı olması ve kitâbelerin insanların erişemeyeceği yüksekliklere konularak çeşitli sebeplerle yapılması muhtemel tahribatlardan korunması sağlanmıştır.

Tarih boyunca mermere ve taşa hakedilen yazılarda sanatsal formlar kullanılmış, yazının içi ve çevresi bitkisel ve hayvânî motiflerle tezyin edilerek görsel estetik elde edilmeye çalışılmıştır.

Yazı, Selçuklu döneminde olduğu gibi diğer İslam devletlerinde de önemli bir bezeme unsuru olarak kullanılmaktadır. Antalya kitâbelerinde, Selçuklu'ya âit bir yazı formu kabul edilen Selçuklu celî sülüs tarzı uygulanmıştır. Kitâbelerdeki yazılarda, harflerinin birbirine yakınlığı, dikey harflerin genellikle yanyana dizildiği ve yazının istiflerle girift bir durumda olduğu görülmektedir. Elif, ra, kef, vav ve lamelif harfleri, 12. yüzyılın son çeyreği ile 13. yüzyılın son yarısı arasında bünyelerinde gelişim olmuş, sivri ve köşeli formlar gittikçe azalmış ve günümüz celî sülüs harf karakterlerine çok yakın müdevver yapıya dönüşmüşlerdir. Elif, lam, kef gibi dikey harfler aşağıya doğru gittikçe incelmiş ve elif harfleri hafifçe sola kıvrılmıştır. Yazının yazıldığı kalem kalınlığı ve hareketlerinin yansımadığı ve tezyîni işâretlerin kullanıldığı kitâbelerde, tarih ilerledikçe diğer harflerinde yapıları köşelerini kaybederek yuvarlak formlar oluşturmakta, harf bünyeleri ölçülerini korumaktadır. Keşideli harflerin helezon şekliyle yazılarak girift bir hâl aldığı kitâbelerde ise hatâyî motiflerin ve rozetlerinde kullanıldığı görülmektedir. Selçuklu sülüsü, zamanında kullanılan muhakkak ve reyhânî hatlarına göre daha çok hareket barındırdığından, 1/3 ölçü sistemiyle harflerin eni, boyu, derinliği, düz çizgilerin dağılımı ve tüm ana elemanlar Selçuklu sülüsünün dönemin diğer yazılara oranla daha gösterişli olmasını sağlamaktadır. Kitâbelerdeki Selçuklu celi sülüsünün anatomik yapıları ile günümüz celî sülüsünün anatomik yapıları ise birbirine çok yakındır.

Sanat eseri hüviyeti yanında, hukuk, idare, sosyal yaşantı, siyaset, iktisat, din, edebiyat, dil v.b. alanlara birinci dereceden kaynaklık eden Selçuklu taş kitâbelerinin yüzyıllardır birçok bâdireler atlatmış olması kaçınılmazdır. Ancak; "*Antalya kasaba surları muhtelif devirlerin mahsulü olmak ve hâssaten Selçukîlere âit müteaddit kitâbeleri hâvî bulunmak itibariyle çok mühimdir..*"(Ek 2) cümlesiyle başlayan iki sayfalık vilâyet müfettişinin raporu olmasına rağmen, Antalya kale surlarının büyük bir kısmının 1930'lu yıllarda maalesef yıkılması ve yıkım esnasında sayısız eser ve kitâbenin kaybolması anlaşılır gibi değildir. İlim, irfan ve sanatla Anadolu coğrafyasını yoğuran Selçuklu medeniyetinin, Antalya'da yüzyıllardır ayakta duran, Selçuklu izlerinin bâkiyesi olan ve her türlü eziyeti gören âbidevî eserler, yetkililerin ilgi, alaka, bakım ve muhafazasına muhtaç haldedir.

Daha önceki araştırmalarda; kitâbelerin içkale surlarına bitişik inşâ edilen evlerin çatılarının altında kalması, kitâbelerin rahatlıkla görüldüğü halde araştırmacılar tarafından tam okunamaması, kitâbelerin yanlış veya bir kısmının okunması ve yapılan tercüme hataları yaptığımız saha çalışmaları ile büyük ölçüde giderilmeye çalışılmış, ortaya çıkardığımız kitabelerle de döneme âit eksik parçaların önemli kısmı tamamlanmıştır. Antalya ili kale içi ve kale dışında bulunan yapılardaki taş kitâbeler ve Antalya Müzesi Envanteri'nde kayıtlı olan taş kitâbeler üzerinde yaptığımız çalışmalarda ortaya çıkardığımız çok önemli kayıp kitâbeler gösteriyor ki, bulunabilirliği çok yüksek olan bildiğimiz ve bimediğimiz diğer kayıp kitâbeler de araştırmacılar tarafından keşfedilmeyi beklemektedirler. Ortaya çıkardığımız kayıp kitâbeler, Selçuklu medeniyeti ve Antalya tarihi hakkında bilinmeyen veya yanlış bilinen birçok konuya da ışık tutmuş ve açıklık getirmiştir.

Kaynakça

Ahmed Tevhid, "Antalya Kitâbelerine Dâir", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, 14. sene, Numara 3 (83), s. 336-339, 1 Kasım 1340

Ahmed Tevhîd, "Antalya Surları Kitâbeleri", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, No. 9 (86), 15. Sene, İstanbu 1 Mayıs 1341 (1925)

Ali Sevim ve Yaşar Yücel, "Hamidoğulları Beyliği", *Türkiye Tarihi I Fetihten Osmanlılara Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990.

Alptekin, Coşkun ,"Türkiye Selçukluları", *Dünden Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VII, 262.

Antalya Müzesi Taş Eserler Envanter Defteri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) TD. No:166, s. 588; BOA. MAD, No:617.

Bossch, Clemens Emin, *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler* (Çev. Sabahat Atlan), Antalya Bölgesinde Araştırmalar No:1, Ankara 1957.

Darkot, Besim, "Antalya", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978.

Emecen, Feridun, "Antalya", *TDİA*, Ankara 2010, c. 3, s. 233.

Eren, Naci, "Antalya Müzesi'nde Bulunan Eski Türk Mezar Taşları", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Sayı:XVII, Ankara 1982, s.115-133

Erdoğan, Mehmet Akif, "Beyşehir", *TDVİA*, c. VI, s. 84-85

Erten, Süleyman Fikri, *Antalya Livası Tarihi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1338 (1922)

………., Antalya Müzesinin Teşekkül Tarihi, 1/7/1940, Antalya Müzesi Arşivi.

………., *Antalya Vilâyeti Tarihi*, Tan Matbaası, İstanbul 1940

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, c. IX, sy. 285-290, İstanbul 1996.

Ferit M. Uğur, M. Mesud Koman, *Selçuk Büyüklerinden Celâlüddin Karatay İle Kardeşlerinin Hayatı ve Eserleri*, Konya 1940.

Hacıgökmen, Mehmet Ali, "Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 27, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2010.

Haseki, Metin, *Plastik Açıdan Türk Mezar Taşları*, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Yay. No.61, İstanbul 1984.

Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitâbeleri*, Sinop Matbaası, 1339 – 1341 (1923).

İbni Bibî, el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî, *el-Evâmiru'l-Ala'iyye fi'l-Umûri'l-Ala'iye* (*Selçuknâme* Çev: Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay. 1833, Ankara 1996.

İbnu'l-Esîr, İzzuddin Ali b. Ebi'l-Kerem, *el-Kâmil fi't-Târih*, nşr. Tornberg, Bayrut, 1966, IX

Kafaloğulu, Sait , "Tekeoğulları", *TDVİA*, Ankara 2010, c. 40, s. 349.

Kafesoğlu, İbrahim , "Selçuklular", *TDVİA*, Ankara 2010, c. X, s. 368.

Kesik, Muharrem, "Sadettin Köpek", *TDVİA*, c. XXXV, s. 392

Kınal, Füruzan, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara, 1987.

Lanckoronski, Karl Graf , *Pamphylia ve Pisidia Kentleri* (Çev. Selma Bulgurlu Gün), c.I, s. 30, AKMED 2005

Leyla Yılmaz-Kemal Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitâbeleri*, Hollanda 2010.

Mansel, Arif Müfid, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, İÜEF Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları No:1, İstanbul, 1956.

Moğol, Hasan, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya,* Ankara 1991, s. 17-28.

Önder, Mehmet , "Konya Mezartaşlarında Şekil ve Süsler", *Türk Etnoğrafya Derg*, Sayı: XII, sy. 7.

Önge, Yılmaz, "Antalya'daki Selçuklu Çeşmeleri Hakkında Bazı Görüşler", *Antalya IV. Selçuklu Semineri Bildirileri,* 13-14 Mart, Antalya 1992.

Scott Redford-Gary Leiser, *Taşa Yazılan Zafer*, Antalya 2008.

Sertoğlu Mithat, *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi*, Marmara Ün. Yay. No:515, İstanbul 1992.

Sönmez, Zeki, *Anadolu Türk- İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989

----------------- "Kölük b. Abdullah", *TDVİA,* Ankara 2010, c. XXVI, s. 248-250

Sümer, Faruk , "Selçuklular", *TDVİA*, Ankara 2010, c. XXXVI, s.380-385.

Tanrıkorur, Ş. Barihüdâ , "Mevleviyye", *TDVİA*,Ankara 2010, c. 29, s. 469.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) KK. Yeni No:567, Eski No:268, vr.3/a

Tigrel, Gülay, "Alanya Yöresinde Antik Bir Liman", *Belleten*, XXXIX, no:156, Ankara 1975.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat, İstanbul 1971.

----------------- *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, TTK, Ankara 2014.

----------------- **"**Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyesi**"**, *Belleten***,** XII, Ankara 1948.

Tuzcu, Kemal, Eski Eser Fişleri, Antalya Müzesi Arşivi.

Türkiye'de Vakıf ve Eski Eserler, c. I., V.G.M. Ankara 1972.

Yücel, Yaman, "Antalya", *Yurt Ans.*, İstanbul 1981-1984.

EK 1: SAHA ÇALIŞMA FOTOĞRAFLARI

Bayram eş-Şâmi Burcu Kitâbesi'ni okuyabilmek ve fotoğrafını çekebilmek için iki katlı bir evin tavanına çıkışımız.

Fetihnâme Kitâbeleri'nin bulunduğu yüksek surlarda fotoğraflama ve okuma çalışmaları

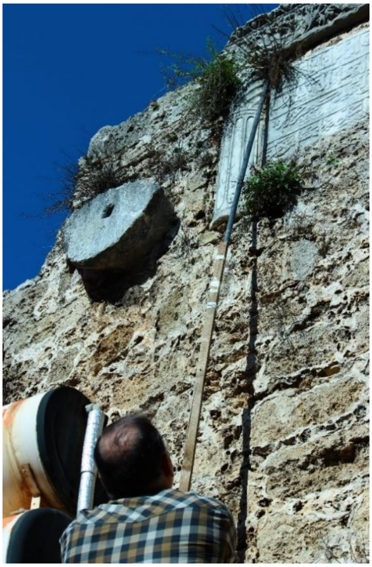

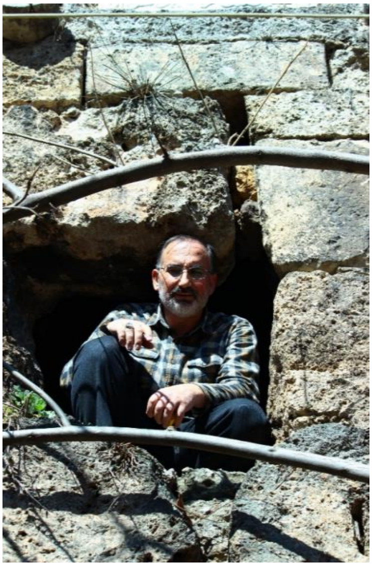

Fetihnâme kitabelerinden 2 ve 3. kitâbeyi metrûk bir evin bahçesinde bulduğumuz an.

Üç katlı bir evin balkonundan fotoğrafını çektiğimiz Fetihnâme kitâbelerinden imza kitâbesininde bulunduğu sekizinci burcun güney tarafı.

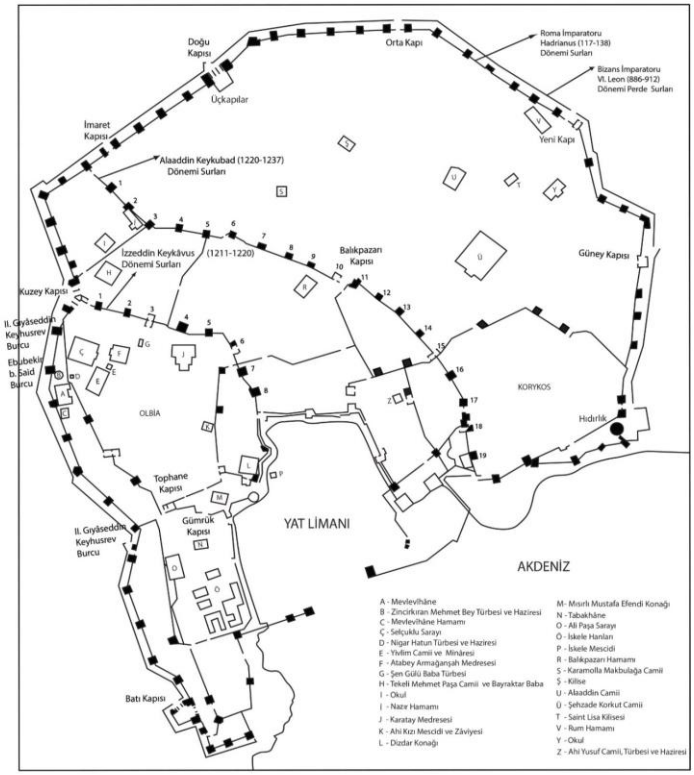
Foto 8-9: Kitâbelerin fotoğraflarını çekebilmek ve okuyabilmek için dallardan ve bitkilerden temizleme işlemleri. (Kara Sungur ve Kölük b. Emir Yâvî burçları)

EK 2

ANTALYA KALEİÇİ

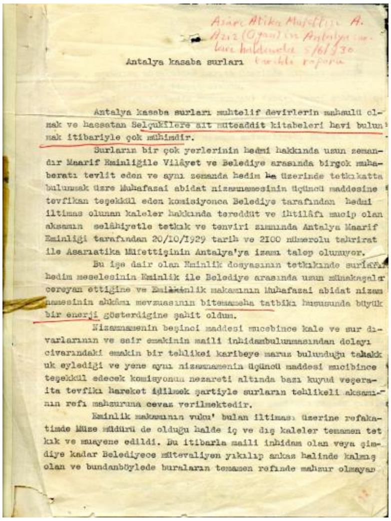
İzzeddin Keykâvus Dönemi Surları (1211-1220)

1- Kayıp Kitâbe
2- Emir? Burcu
3- Hüsameddin Subaşı Burcu
4- Kayıp Kitâbe
5- Kayıp Kitâbe
6- Fetihnâmeler
7- Fetihnâmeler
8- Fetihnâmeler

Alaaddin Keykubad Dönemi Surları (1220-1237)

1- Kara Sungur Burcu
2- Kayıp Kitâbe
3- Tuğrul Burcu
4- Yahya b. Ebî Bekir Burcu
5- Bayram eş-Şâmî Burcu
6- Kayıp Kitâbe
7- Tuğrul Burcu Kayıp Kitâbe
8- Tuğrul Burcu
9- Kûkî Burcu Kayıp Kitâbe
10- Kûkî Burcu
11 - Kayıp Kitâbe
12 - Kelûk b. Emir Yâvî Burcu
13 - Kayıp Kitâbe
14 - Emir? Burcu
15 - Alaaddin Keykubad Burcu
16 - Alaaddin Keykubad Burcu
17 - Alaaddin Keykubad Burcu
18 - Alaaddin Keykubad Burcu
19 - Alaaddin Keykubad Burcu

EK 3

Asarı Atika Müfettişi A. Aziz (Ogan)'ın Antalya surları hakkında 5/6/930 tarihli raporu

Antalya kasaba surları

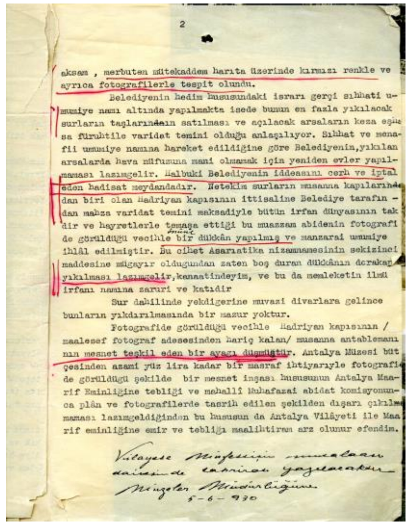
Antalya kasaba surları muhtelif devirlerin mahsulü olmak ve hassatan Selçukîlere ait müteaddit kitabeleri havi bulunmak itibariyle çok mühimdir.

Surların bir çok yerlerinin hedmi hakkında uzun zamandır Maarif Eminliğile Vilâyet ve Belediye arasında birçok muhaberatı tevlit eden ve aynı zamanda hedim ~~ha~~ üzerinde tetkikatta bulunmak üzre Muhafazai abidat nizamnamesinin üçüncü maddesine tevfikan teşekkül eden komisiyonca Belediye tarafından hedmi iltimas olunan kaleler hakkında tereddüt ve ihtilâfı mucip olan aksamın selâhiyetle tetkik ve tenviri zımnında Antalya Maarif Eminliği tarafından 20/10/1929 tarih ve 2100 numerolu tahrirat ile Asarıatika Müfettişinin Antalya'ya izamı talep olunuyor.

Bu işe dair olan Eminlik dosyasının tetkikinde surların hedim meselesinin Eminlik ile Belediye arasında uzun münakaşalar cereyan ettiğine ve ~~Emlâk~~ Eminlik makamının Muhafazai abidat nizamnamesinin ahkâmı mevzuasının bitemamehа tatbikı hususunda büyük bir enerji gösterdigine şahit oldum.

Nizamnamenin beşinci maddesi mucebince kale ve sur divarlarının ve sair emakinin maili inhidambulunmasından dolayı civarındaki emakin bir tehlikei karibeye maruz bulunduğu tahakkuk eylediği ve yene aynı nizamnamenin üçüncü maddesi mucibince teşekkül edecek komisyonun nezareti altında bazı kuyud veşeraita tevfikı hareket idilmek şartiyle surların tehlikeli aksamının refı mahzuruna cevaz verilmektedir.

Eminlik makamının vuku' bulan iltiması üzerine refakatimde Müze müdürü de olduğu halde iç ve dış kaleler tamamen tetkik ve muayene edildi. Bu itibarla maili inhidam olan veya şimdiye kadar Belediyece mütevaliyen yıkılıp ankaz halinde kalmış olan ve bundanböylede buraların tamamen refinde mahzur olmayan

2

aksam , merbuten mütekaddem harita üzerinde kırmızı renkle ve ayrıca fotografilerle tespit olundu.

Belediyenin hedim husundaki ısrarı gerçi sıhhati umumiye namı altında yapılmakta isede bunun en fazla yıkılacak surların taşlarını~~dan~~ satılması ve açılacak arsaların keza eşhasa füruhtile varidat temini olduğu anlaşılıyor. Sıhhat ve menafii umumiye namına hareket edildiğine göre Belediyenin,yıkılan arsalarda hava nüfusuna mani olmamak için yeniden evler yapılmaması lazımgelir. Halbuki Belediyenin iddeasını cerh ve iptal eden hadisat meydandadır. Netekim surların musanna kapılarından biri olan Hadriyan kapısının ittisaline Belediye tarafından mahza varidat temini maksadiyle bütün irfan dünyasının takdir ve hayretlerle temaşa ettiği bu muazzam abidenin fotografide görüldüğü vecihle önüne bir dükkân yapılmış ve manzarai umumiye ihlâl edilmiştir. Bu cihet Asarıatika nizamnamesinin sekizinci maddesine mügayır oldugundan zaten boş duran dükkânın derakap yıkılması lazımgelir,kanaatindeyim, ve bu da memleketin ilmü irfanı namına zaruri ve katıdir

Sur dahilinde yekdigerine muvazi divarlara gelince bunların yıkdırılmasında bir mazur yoktur.

Fotografide görüldüğü vecihle Hadriyan kapısının / maalesef fotograf adesesinden hariç kalan/ musanna antablemanının mesnet teşkil eden bir ayagı düşmüştür. Antalya Müzesi bütçesinden azami yüz lira kadar bir masraf ihtiyarıyle fotografide görüldügü şekilde bir mesnet inşası hususunun Antalya Maarif Eminliğine tebliği ve mahallî Muhafazai abidat komisyonunca plân ve fotografilerde tasrih edilen şekilden dışarı çıkılmaması lazımgeldiğinden bu hususun da Antalya Vilâyeti ile Maarif eminliğine emir ve tebliği maalihtiram arz olunur efendim.

Vilayete Müfettişin mütalaası dairesinde tahrirat yazılacaktır
Müzeler Müdürlüğüne
5-6-930